

Harens Old Goud

**Bij de tijd over
Haren, Glimmen, Onnen en Noordlaren**

**Harens
Historische
Kring**

Old Go

Harens Historische Kring Old Go

Oprichtingsjaar	2010
Doelstelling	Het bevorderen van de belangstelling voor en het bundelen en publiceren van kennis over de geschiedenis van de voormalige gemeente Haren
Activiteiten	Lezingen, Excursies, Rubriek in Haren de Krant, uitgave Harens Old Goud, presentatie en promotie op markten en andere evenementen
Werkgroepen	Digitaal fotoarchief, contactpersonen Karel Eisses en Karel Gerbers Open Monumentendag, contactpersoon Henk Bazuin
Bezoekerscentrum/ Archief	Oude Brinkweg 12A, Haren (boven de judoschool) Iedere eerste donderdag van de maand geopend van 14.00 uur tot 16.00 uur. In juli en augustus gesloten
Samenwerking	Old Go is lid van de Culturele Raad Haren. Verder werkt de vereniging samen met de Stichting Harener Historische Commissie en de Stichting Bezoekerscentrum Klooster Yesse in het Historisch Platform Haren
Bestuur	Voorzitter: Eppo van Koldam Secretaris: Henk Dröge Penningmeester: Henk Bazuin Bestuurslid : Henk Abbring Bestuurslid: Hermien Noordhoff
Postadres	Henk Dröge, Scheperweg 44, 9751 RR HAREN GN
Email	info@oldgo.nl
Website	www.oldgo.nl webredacteur: Hermien Noordhoff webmaster: Dick Schaap email voor beide: webmaster@oldgo.nl
Lidmaatschap	Opgave lidmaatschap via www.oldgo.nl Individueel lidmaatschap: €17,50 per jaar Gezinslidmaatschap: €27,50 per jaar. Het lidmaatschap kan op elk moment ingaan en is geldig voor het lopende jaar. Opzeggingen moeten voor 1 december worden gemeld.
Bankrekening	NL 86 RABO 0517 0712 86 t.n.v. Harens Historische Kring Old Go
ANBI	De vereniging heeft de ANBI status

Colofon Harens Old Goud

Harens Old Goud is een uitgave van de Harens Historische Kring Old Go en verschijnt 2x per jaar in juni en december

Redactie: Annemiek Bos, Trijnie Brunt, Eppo van Koldam, Dick van Nieulande en Roelof van Wijk
Email: redactie@oldgo.nl

Druk: Drukkerij G. van Ark, Haren

Losse nummers, zolang de voorraad strekt, € 5,- per stuk

Copyright ©Harens Historische Kring Old Go
ISSN: 2405-5948

De redactie behoudt zich het recht voor artikelen aan te passen

Overname van (gedeelten) van artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie

Inhoudsopgave

Van de voorzitter en de redactie	3
Vrouw Frans en de Poorthof	4
Mechanisatie gemeentewerken Haren	7
De Hervormde School in Haren 1939-1984 (I)	8
Kerkstraat Noordlaren	10
Meester Harm Bos	11
Haren in 'Hervonden Stad'	11
De Groninger Buitenschool Appèlbergen	12
Jonge geschiedenis 1985	15
Haren in 1926, een landelijk dorp	18
Verhaal bij een foto	20
Begravenisverenigingen in de gemeente Haren	22
Nieuwe uitgave in de Harener Historische Reeks	24
Onderduik in Haren	25
Vereniging voor Volksvermaken	25
In de voetsporen van Klaas Vijfschagt (I)	26
Foto's van optochten	31

Van de voorzitter

Eigenlijk komt de deadline voor het schrijven van dit voorwoord net wat te vroeg. Het ziet er namelijk naar uit, dat we na de vakantie voorzichtig weer enige activiteiten kunnen organiseren. Het bestuur focust zich dan in eerste instantie op de Open Monumentendag op zaterdag 11

september 2021. Waarschijnlijk zal het weer om een activiteit moeten gaan, die grotendeels in de open lucht plaats vindt. Het was leuk geweest ons programma hier alvast te presenteren, maar helaas is het nog niet zo ver. Ons plan een bustocht te organiseren naar monumenten in Haren, Noordlaren, Ten Boer en Groningen houden we voorlopig nog maar even in de denkbeeldige koelkast.

We maken ook weer voorzichtig plannen voor lezingen verderop in het seizoen (zie de oproep over 'onderduiken in Haren' in dit blad). Maar voorzichtigheid blijft voorlopig nog geboden. Wat dachten we daar vorig jaar nog gemakkelijk over, toen bijvoorbeeld alle activiteiten rond '75 jaar vrijheid' een jaar werden uitgesteld in de vaste veronderstelling, dat dan alles wel weer 'normaal' zou zijn. Intussen is besloten tot afstel en zien we wat in 2025 mogelijk is. Wellicht is het wel mogelijk ons bezoekerscentrum na de vakantie weer open te stellen.

We stellen ons het verleden vaak idyllisch voor. We hebben nu ervaren in welke onzekerheid onze voorouders voortdurend geleefd hebben. Steeds lagen er ziekten op de loer en vaccinaties waren er niet. Zo leuk was het vroeger dus niet.

Als bestuur hebben wij een aantal keren een digitale vergadering gehad. Zo zijn we druk geweest met de foto's van het Harener Weekblad over de periode 1967-2006, die we van Hein Bekenkamp hebben ontvangen. Mia en Gerrit Darneviel-Rutgers in Glimmen hebben de enorme fotoverzameling van hun (schoon)vader Willem Rutgers aan Old Go aangeboden. Daarnaast ontvingen wij enige andere foto's en documenten. Dit alles is uiteraard prachtig, maar de groter wordende verzameling van vaak uniek materiaal, plaatst ons wel voor de taak die verzameling goed en zorgvuldig te beheren en dat is nog niet zo eenvoudig. In zekere zin wordt van onze vereniging verwacht, dat wij het gat vullen, dat door het wegvallen van de gemeente Haren is ontstaan. Hoe we dat op een goede manier en binnen onze financiële mogelijkheden moeten gaan doen, is nog niet duidelijk.

Henk Dröge heeft aangegeven eind dit verenigingsjaar te willen stoppen met zijn bestuurslidmaatschap. We moeten dus op zoek naar een nieuwe secretaris. Als u deel uit wil maken van een gezellig, dynamisch en praktisch ingesteld bestuur, dan ligt er nu uw kans. Ik zie uw aanmeldingen graag tegemoet (eppo@vankoldam.com).

Van de redactie

Tegenwoordig kijkt men met weemoed terug naar de vijftiger en zestiger jaren. Een tijd 'toen geluk nog heel gewoon was'. Nostalgie is er alom. De Rolling Stones op vinyl, rotan stoelen, zuster Klivia, ansichtkaarten, verhalen, we zijn er dol op.

Een gangbare omschrijving van nostalgie verwijst naar het verlangen naar een tijd dat alles beter was. Idealisering en soms vertekening liggen voor de hand. Maar vraag je aan de nostalgicus of hij weer terug wil naar die tijd waar hij zo veel genegenheid voor heeft, dan is het antwoord veelal ontkennend. Het is duidelijk, in nostalgie is de logica ver te zoeken. Het kan niet anders dan dat de nostalgie een gevoel of een stemming is dat zowel individueel als collectief voorkomt. Overigens is daar vaak niets mis mee.

Dat geldt ook voor degenen die de vijftiger en zestiger jaren adoreren en daar zo'n gelukzalig beeld van schetsen. Maar strookt dat beeld wel met de historische realiteit? En waar komt het verlangen naar die naoorlogse twee decennia vandaan?

Voor Annegreet van Bergen zijn dat meer dan vragen. Zij

schreef er een boek over, 'Gouden jaren' dat in 2014 uitkwam. Uitgaande van het heden beschrijft zij de belangrijke veranderingen die na de vijftiger en zestiger jaren hebben plaatsgevonden. Op basis daarvan vormt zij zich een beeld hoe die tijd van vanzelfsprekend geluk en zuster Klivia eruitgezien moet hebben. Het verleden dat zij dan schetst wijkt af van de nostalgische, traditionele interpretatie die louter uitgaat van kenmerken die zo eigen zijn aan die periode van kort na de oorlog. Leest u het boek maar! Overigens de analyse van Annegreet geeft ook een antwoord op de hierboven gestelde vraag waar dat verlangen van de nostalgicus in dit geval toch zijn oorsprong vindt.

Voor de redactie is het een boeiend en verrassend boek en een aansporing om de dynamiek en de veranderingen in de tijd te beschrijven. Immers, het object van de geschiedenis ligt in datgene waarin het heden verschilt van het verleden.

En nog even dit. De redactie bestaat nu uit vijf leden. Na het uitbrengen van deze editie zal Dick van Nieulande ons verlaten. Na zes jaar redigeren, schrijven, lezen en corrigeren gaat hij zijn pen scherpen en de inktpot vullen. Jammer, jammer. Het is niet anders. Onze voorzitter heeft hem voor zijn inzet een mooie fles wijn gegeven.

Vrouw Fransen en de Poorthof

De archieven van een gasthuis te Groningen bieden informatie over een interessant perceel aan de huidige Stationsweg te Haren.

Door Eppo van Koldam

Gasthuis

Sinds ongeveer 2 decennia ben ik boekhoudend voogd van het Vrouw Fransen of Geertjen Schilts Gasthuis. Dat is geen erg tijdrovende bezigheid. Als zodanig bestaat het gasthuis al niet meer sinds 1938. Het stond aan de Battengang, een klein zijsteegje aan de zuidzijde van de Steentilstraat in Groningen. In 1968 is het pandje, dat nog enige tijd als pakhuis heeft dienst gedaan, afgebroken ten behoeve van de bouw van het politiebureau aan de Rade Markt. Het is daarna weer opgebouwd aan de Hoofdstraat te Warffum als onderdeel van het Openluchtmuseum het Hoogeland. Wat nu in Groningen nog resteert van het gasthuis is een pot geld, waarmee goede doelen worden gediend. Dit gebeurt in samenhang met een grotere organisatie, de Vereniging Algemeen Diakengezelschap (zie www.algemeendiakengezelschap.nl).

Het gasthuis aan de Hoofdstraat te Warffum (foto auteur)

De functie bij het gasthuis heb ik over genomen van mijn vader. Hij heeft in het laatste kwart van de vorige eeuw deel uit gemaakt van een groot aantal gasthuisbesturen in de stad Groningen. Van de meeste gasthuizen, waar hij bestuurlijk bij betrokken was, heeft hij de archieven beschreven. Zo ook van het Vrouw Fransen of Geertjen Schilts Gasthuis (dat is de officiële naam). Bij de opstelling van dit artikel heb ik daar dankbaar gebruik van gemaakt.

Eigendom in Haren

Op 9 juli 1668 maakt de “deugtsame vrouw Geertruit Fransen” haar testament op. Zij is dan gehuwd met Rudolphus Fransen en zij was eerder gehuwd met Geert Schilt van Oldenburch. In haar testament bepaalt ze, dat na haar overlijden een deel van haar vermogen moet worden afgezonderd ten behoeve van de stichting van

een gasthuis. Uiteraard hoort daar het boven reeds genoemde pandje aan de Battengang bij. Maar vanuit ons Harens perspectief is een ander vermogensbestanddeel interessanter: “de gerechte helfte van haer plaetse tot Haeren, met alle annexen, geregtigheden ende toebehooren, soo Pauwel Thomas tegenwoordich meijerwijze gebruikt”. Mijn vader schat, dat Geertruit Fransen tussen 1675 en 1678 is overleden. Toen is dus haar testament in werking getreden.

De Poorthof of Voorhorst

Maar waar lag nu de plaats, die Geertruit Fransen in 1668 in eigendom had? Bij mijn speurtocht in de Groninger Archieven naar Harense gegevens heb ik in het archief van de families Aringe, Homan, Rummerink, Pauwels, Veldman en Van Oosten de volgende akte gedateerd 15 november 1712 gevonden: “akte van verpachting bij steklegging vanwege het Vrouw Fransens of Geertien Schilts Gasthuys (te Groningen) aan Harmen Hooman voor 12 jaar van het vervallen huis met schuur, heemstede, hof, tuin en het campien ten westen daarvan, liggende in zijn vierkant rondom in een walle besloten, groot 3 1/2 mudde land, met nog een kamp land, genaamd de Swijne camp, het geheel groot 11 mudden land, belend oost het Buirmaar, west de Buirwegh, gelegen onder de klokslag van Haren, gebruikt meierwijze bij Popke Jans, voor de som van 1460 caroli guldens” (Groninger Archieven, toegang 565, inventarisnummer 20).

Ik meen, dat de omschrijving van het perceel in 1712 het beste aansluit bij het perceel, waarnaar bij de benoeming van de Poorthofsweg is verwezen. In het bekende boekje Driften, Stegen, Landen, straatnamen in Haren (Harener Historische Reeks nr 7), geschreven door de heer Keteelaar, staat over dit perceel het volgende (verkort overgenomen): “Op die plaats staat op de kaart van Hottinger, Snoek en van der Wijck (1792-1794) een vierkant grachtencomplex getekend, grenzend aan een buitenplaats Voorhorst. Bij de invoering van het kadaster waren de vroegere grachten als weiland in gebruik. Poorthof is een oud toponiem. In 1853 laten de 24 boeren van Haren slootgraven ‘bij de Poorthof’. Of de Poorthof ook iets te maken heeft gehad met de Olde Borg is onzeker”.

Op de volgende pagina vindt u een afbeelding van de Hottinger kaart en daaronder een weergave van de kadastrale situatie in 1830. Voor uw eigen oriëntatie kunt u het beste beginnen bij de onderste kaart. De Kerkstraat, Jachtlaan, Stationsweg en Middelhorsterweg zijn op deze kaart goed herkenbaar. De Hottingerkaart heb ik zo gedraaid, dat de kaart goed vergeleken kan worden met de kadastrale kaart. Het perceel “in zijn vierkant rondom in een walle besloten”, liggende aan de huidige Stationsweg, is op beide kaarten goed herkenbaar. Dat geldt in

Hottinger kaart 1792-1794

Kadastrale kaart 1830 op basis www.hisgis.nl

mindere mate voor het gebouw Voorhorst. Hier is in 1830 nog slechts een boerderij van over. Overigens betwijfel ik op grond van verkoopovereenkomsten of er ca 1793 veel meer stond dan een boerderij. In 1830 is Hindrik Vedder de eigenaar en hij zal die eigendom verkregen hebben via zijn vrouw Fennegien Adolfs. Fennegien was een dochter van Hindrik Jans Adolfs en Fennechien Brouwer. Dit echtpaar kocht de boerderij in 1799 van Margaretha ter Borgh. Vele jaren later stond deze boerderij nog wat verdwaald achter de bebouwing aan de Poorthofsweg. De boerderij was toen eigendom van de familie Berghuis en werd bewoond door de familie Alberts. Uit die tijd stamt de onderstaande foto. De boerderij is vervolgens afgebroken ten behoeve van de aanleg van de Bamshorn en de bouw van een sporthal annex zwembad aldaar. Waarvan overigens alleen de sporthal is gerealiseerd. Door de aanwezigheid van een Voorhorst krijgt de Middehorst ook een begrijpelijke betekenis.

De Olde Borg

Boven kwam de Olde Borg al even aan de orde. Hier duiden we het complex mee aan, dat rechtsonder op de kaarten te zien is. De straten Burchtdam, Burchtweg en Grachtwal danken hun naam aan dit complex. Nog heden zijn in de loop van sloten delen van de contouren van deze oude borg te zien. Zoals Ketelaar in het boek over de straatnamen al aangeeft is het onduidelijk of de Voorhorst en de Olde Borg iets met elkaar te maken hebben. Over de historie van de Olde Borg is erg weinig bekend.

Vrouw Fransens en haar echtgenoten

Uiteraard heb ik onderzocht of Vrouw Fransens iets met Haren te maken heeft. Dat blijkt niet het geval. Wel heb ik met steun van een bestuurslid van de Nederlandse Genealogische Vereniging, afdeling Groningen, waarvan ik zelf voorzitter ben, heel wat gegevens kunnen vinden. Vrouw Fransens heet van zichzelf Geertruid Jaspers en is omstreeks 1595 geboren nabij de Duitse plaats Münster. In 1616 trouwt ze in Groningen met de kleermaker Geert Jans. Deze overlijdt echter al erg snel. Ze hertrouwt daarop in 1619 met Geert Schilt, een soldaat, afkomstig uit Oldenburg. Met Geert krijgt ze drie kinderen. Alles wijst er op, dat Geert zich in Groningen ontwikkeld heeft tot een geslaagd koopman. Samen met Geertruid raakt hij in goede doen. Het echtpaar leent veel geld uit aan anderen en ze kopen ook regelmatig onroerend goed. Ik neem aan, dat ze door zo'n aankoop ook de gronden in Haren verworven hebben. Maar helaas heb ik juist die aankoop nog niet gevonden. Geert overlijdt voor 1642. Geertruid hertrouwt dan buiten gemeenschap van goederen met Rudolphus Fransens, eveneens een koopman in goede doen. Geertruid is omstreeks 1677 overleden. Zij was toen voor de derde keer weduwe en ook haar drie kinderen en twee schoondochters waren al overleden. Enig familielid was haar kleindochter Alegunda Schilt.

Harmen Hooman en zijn nazaten

In 1712 pacht Harmen Ho(o)man de Voorhorst en enige landerijen voor 12 jaar. Eigenlijk gaat het hier om een vorm van koop. Harmen is geboren rond 1660 te Yde. Hij huwt in 1692 met de Harense boerendochter Aaltje Aring. In de jaren na zijn huwelijk ontwikkelt Harmen zich tot een vooraanstaande landbouwer in Haren. Hij koopt met grote regelmaat percelen grond. Waar hij in Haren of Onnen woonde is mij nog niet duidelijk. De bronnen in deze periode zijn tamelijk beperkt.

Zoon Lucas Homan van Harmen en Aaltje huwt met Jantien Hamming uit Gasselte en vestigt zich ook in dat dorp. Exit Haren denk je dan, maar er is een verrassende come back. Een van de dochters van Lucas en Jantien, Alberdiena Homan, huwt in 1742 met de Harense landbouwer Jan Pauwels. Waarschijnlijk komen via die connectie veel Harense eigendommen van de familie Homan in handen van de familie Pauwels. En omdat van de zeven kinderen van Jan Pauwels en Alberdiena Homan alleen dochter Jantie-

na huwt, en wel met Jan Geuchijs Veldman, vererven deze bezittingen vervolgens rond 1820 aan de familie Veldman. Voor deze familie verwijs ik naar mijn column 'Grapjas Veldman' op www.oldgonl.nl.

De Poorthof van 1712 tot 1799

Het is mij nog niet gelukt het spoor van de eigendom van de Poorthof te volgen van 1712 tot 1799. Er ontbreken daarvoor nog te veel schakels. Probleem is, dat aktes van eigendomsoverdracht in het Gorecht tot 1739 niet centraal konden worden geregistreerd. De eigendomsoverdracht vond plaats door 'stoklegging'. Dit was een Drents gebruik van oud Germaanse oorsprong, dat binnen de provincie Groningen alleen in het Gorecht werd toegepast. Men was bij de stoklegging fysiek op het perceel aanwezig. De verkoper legde een stok neer op het perceel en de koper nam deze stok vervolgens op ten bewijze, dat hij nu de macht over het perceel verkregen had. Bij deze handeling waren getuigen aanwezig en binnen het Gorecht ook altijd drie eigenerfden. De handeling werd vastgelegd in een zogenaamde stokleggingsbrief (akte). Zo'n brief werd door de koper bewaard, want daarmee kon hij later zijn eigendom bewijzen. Vanaf 1739 werd wel een centrale registratie van akten bij het Gerecht van Selwerd ingevoerd, maar deze registratie was niet verplicht. Wel bood zo'n registratie voordelen. Zo stond men met een geregistreerde akte van geldlening sterker ingeval van een faillissement van de schuldenaar. Gelet op het bovenstaande is het niet verwonderlijk, dat de bovengenoemde akte uit 1712 tevoorschijn kwam uit een bewaard gebleven familiearchief.

De Swijne camp

In de akte van 1712 wordt ook nog genoemd "een kamp land, genaamd de Swijne camp, het geheel groot 11 muden land, belend oost het Buirmaar, west de Buirwegh, gelegen onder de klokslag van Haren, gebruikt meierwijze bij Popke Jans". Deze Swijne camp lag tussen de huidige Oosterweg en de Schipsloot. Van de Schipsloot is binnen de dorpskom van Haren niets meer over, maar in het ge-

bied 'de Vork' tussen de spoorlijnen Groningen-Assen en Groningen-Winschoten is deze sloot nog herkenbaar aanwezig. Op de topografische kaart van ca 1895 heb ik dit water met een vette blauwe lijn aangegeven. De Swijne camp valt dus ongeveer samen met de huidige Stationsbuurt. Het gedeelte van de Oosterweg tussen de Middelhorsterweg en de Kromme Elleboog heette vroeger 'Weg langs de Zwienekampen'. Ook op de door de heer J. Wieringa gemaakte toponiemenkaart van Haren (zie afbeelding) worden de Zwienkampen vermeld. Het terrein van de Poorthof heet op deze kaart 'Muntmeesterkamp'. Een verklaring van die naam, anders, dan dat de kamp waarschijnlijk eigendom is geweest van een muntmeester, heb ik nog niet. De oude Borg vinden we op deze kaart vermeld als 'Olde Burcht'.

Popke Jans

Popke Jans wordt in 1712 vermeld als meier (huurder) van de Swijne camp. Hij is dan landbouwer in Essen op de boerderij (huidig adres) Essen 8. Vermoedelijk is hij afkomstig uit Woltersum, want daar is zijn dochter Aaltien geboren. Een achterkleinzoon van Popke is Jan Popko Oostingh (1762-1832). Hij wordt de eerste huisarts in Haren en wordt na zijn overlijden opgevolgd door zijn zoon Popko Oostingh. Over hen wordt uitvoerig geschreven door C.A.E. Volckman in de uitgave 'Gezondheidszorg in Haren' (Harener Historische Reeks nr 13).

Mechanisatie gemeentewerken Haren

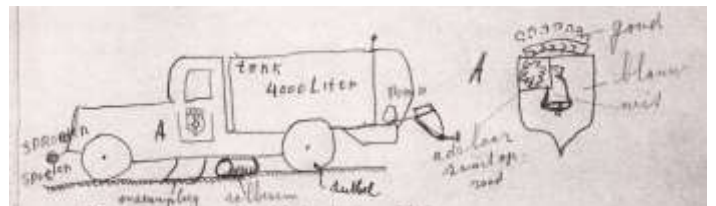
Van de heer Bert Biemolt ontving de redactie de bovenstaande foto van een auto van gemeentewerken met links op de foto zijn in 1907 geboren vader Berend Biemolt. De heer Biemolt voegde daar nog bij de gegevens over het kenteken van de auto A 31357, die hij gevonden had op www.groningerkentekens.nl en een uitvoerig interview met zijn vader in het Harener Weekblad van 4 februari 1971. De persoon rechts op de foto is volgens informatie van de zus van Bert waarschijnlijk de heer Vonk. De bijdrage van de heer Biemolt inspireerde tot een wat breder onderzoek naar de mechanisatie bij de afdeling gemeentewerken van de gemeente Haren.

Door Eppo van Koldam

tankwagen, die is ingericht voor het sproeien en borstelen van straten, en ook gebruikt kan worden door de brandweer. De nieuw aangeschafte vrachtauto is de wagen, waarmee Berend Biemolt op de foto staat, de A 31357, datum uitgifte kenteken 27 februari 1940 op naam van de reinigingsdienst Haren.

Confiscatie in de oorlog

In de laatste periode van de oorlog voeren de Duitsers veel materieel uit ons land af naar Duitsland. Ook de gemeente Haren is de klos. Twee van de vier auto's worden door de Duitsers mee genomen. Alleen de autotractor van de brandweer en de A 31357 blijven behouden. Na enig zoekwerk wordt na de oorlog de vrachtauto, bouwjaar 1932 terug gevonden. In een voorstel aan de gemeenteraad dd 14 augustus 1947 lezen we over deze auto "de voor jaren terug aangeschafte vrachtauto, die na de bevrijding in gedeelten is terug gevonden en zo goed en zo kwaad als het ging, weer in bedrijf is gesteld, is nu praktisch af en kan nu elke dag uiteenvallen". De tank-, sproei- en borstelauto blijft zoek. Dit ondanks een opspo-

ringsverzoek met duidelijke tekening (hij zit zo echt als officieel stuk in het archief) bij het Commissariaat Generaal voor de Nederlandsche economische belangen in Duitschland.

Na de oorlog

In de eerste jaren na de oorlog valt het niet mee nieuw materieel aan te schaffen. Het lukt in 1948 een nieuwe vrachtauto aan te schaffen. Toch wordt de auto uit 1932, ondanks de vermelding, dat deze uiteen zou vallen, niet afgeschafte. Nog in 1951 lezen we in de gemeentelijke stukken, dat deze auto met de A 31357 wordt ingezet bij het sneeuwruimen. Voor de A 31357 komt het eind in 1956. Dan heeft het chassis het begeven.

De vrachtauto uit 1932 als sneeuwschuiver in januari 1941 voor de dorpskerk met links hotel Suurd

Paardentractie

Tot ver in de jaren '30 van de vorige eeuw maakt de gemeente voor het vervoer gebruik van paard en wagen. Bij dat vervoer doet de gemeente een beroep op plaatselijke voerlieden. Zelf heeft de gemeente geen paarden en materieel, behalve een wagen voor het ophalen van tonnetjes met fecaliën, laten we maar zeggen een 'strontkar'. De ophaaldienst van die tonnetjes en enig ander huisvuil wordt verzorgd door de fa. Vels en de gemeente stelt daarvoor de wagen met dissel beschikbaar.

Trekker brandweer

In 1937 wordt het eerste voertuig door de gemeente aangeschaft. Het is een brandweer-autotractor voor manschappen en materiaal. De manschappen behoeven nu niet langer de spuit te voet naar de brand te trekken. De aanschaf van een voertuig met een watertank durft men nog niet aan, omdat dit voertuig voor veel wegen in de gemeente te zwaar zou zijn.

Voertuigen gemeentewerken 1940

Ongeveer tegelijk met de autotractor voor de brandweer wordt een tweedehands vrachtauto, bouwjaar 1932 aangeschaft. Kort voor de oorlog volgen dan nog twee voertuigen. Een daarvan is een vrachtwagen, die wordt ingezet voor de reinigingsdienst. Het andere voertuig is een

De Hervormde School in Haren 1939 – 1984 (deel 1)

De Hervormde School in Haren bestond van 1939 tot 1984. In dat laatste jaar vond de fusie plaats tussen het Chr. Nat. Onderwijs “De Springschans” en de Hervormde School. Dat ging niet zonder slag of stoot, doordat een deel van de Hervormde ouders en het Hoofd van de Hervormde School zich verzetten tegen de fusie. De nieuwe school werd de “Regenboog” genoemd. Het hoofd van de Hervormde School pakte zijn biezen en het gebouw kreeg de bestemming van openbare Brinkschool.

Door Freark Marten Ringnalda

Moelijke start Hervormde School

De school had een moeilijke start in 1939 door tegenwerking van het gemeentebestuur. Daar hanteerde men het standpunt er zijn openbare scholen waar ieder kind onverdeeld naar toe kan gaan en voor kinderen uit Christelijke gezinnen is er een bijzondere school. Een aantal Hervormden nam daar geen genoegen mee. Ze kozen niet voor openbaar onderwijs en ook niet voor de bestaande Christelijke school die volgens hen een te sterk Gereformeerd karakter had. Die strijd met het gemeentebestuur voor het stichten van een Hervormde School liep een aantal jaren. Van de 104 handtekeningen van ouders die hun kind naar de op te richten Hervormde School wilden sturen, constateerde burgemeester Nauta -na een gesprek met die ouders- dat er slechts 21 geldig waren. Er moesten 60 zijn. Ook de provincie kwam niet op dat aantal (49), zelfs de Raad van State niet (52). Dus de stichting zou niet door kunnen gaan. De landelijke media berichtten er over: De Standaard, de Telegraaf, het AD en een enkel kerkelijk blad. “Door Schoolkwestie Gronings villadorp in rep en roer”, berichtte een krantenkop.

Er ontstond een felle, soms onverkwikkelijke discussie in het Nieuwsblad van het Noorden tussen voor- en tegenstanders. De laatsten beweerden dat de eenheid binnen de Hervormde Kerk ver te zoeken was, dat de Kerkenraad verdeeld was en dat er een aantal opzeggingen waren van lidmaten. De voorstanders weerlegden dat. De Kerkenraad stond als één man achter het besluit, de opzeggingen betroffen drie leden die de kerkelijke belasting te hoog vonden. Er was juist een grote eensgezindheid. Ook CHU-kamerlid Krol en ds. Oskamp werden in de discussie betrokken. Maar in augustus 1938 kwam er een koninklijk besluit (een K.B.) dat de school er mocht komen. Dat was mede te danken aan de toenmalige minister van O. K. en W. Jan Rudolph Slotemaker de Bruïne, een vooraanstaand CHU politicus. Hij maakte een einde aan het geharrewar over geldige of ongeldige handtekeningen. Als een VAR bij het voetbal “overrulde” de minister de voorgaande uitspraken. Kon men wel tellen? De minister telde er 62 geldige handtekeningen, 2 boven het vereiste aantal. Dus...het kon volgens de Excellentie. De Gemeente-

raad vroeg herziening aan van dat K.B. Op 4 raadsleden na die tegen stemden: 2 CHU en 2 AR o.a. ds. Petersen uit Glimmen. Het bezwaar werd niet gehonoreerd. Daarna eiste de gemeente schadevergoeding van het schoolbestuur en van de heren die de handtekeningen hadden verzameld. Ook die opzet mislukte. In 1939 kon dan eindelijk de Hervormde School de deuren openen. Deuren meervoud, want een eigen schoolgebouw moest nog gebouwd worden. I.v.m. de dreigende oorlogssituatie werd de strijdbijl begraven en de discussie beëindigd. Zo lang de oorlog duurde want de plaats van de scholenbouw werd toen de volgende te nemen hindernis. Johan Petersen liet me weten dat hij in 1939 in de eerste klas kwam van die nieuwe school.

De school begon in een nood accommodatie

De heer Molenaar werd het eerste hoofd van die school. Saillant detail: hij was onderwijzer aan de Chr. Nat. School aan de Kerkstraat. Een eigen gebouw voor de nieuwe school was er nog niet. De lessen werden gegeven in het verenigingsgebouw “Ons Centrum”, in een kamer van de kosterwoning en in de consistorie achter de kerk. Eigenlijk een nood accommodatie, schamel in vergelijking met de er naast staande fraaie openbare school. Men begon met een bescheiden aantal leerlingen namelijk 84 (ruim boven de 60!). Geleidelijk aan kwam de groei. Meneer Molenaar vertrok naar Smilde en vervolgens.....kwam volgens het boekje “Naar school in Haren” (van H. Polman) de heer Buunk. Onder zijn leiding wist de school een behoorlijke groei te realiseren. De schrijver slaat dan helaas wel een aantal jaren over van 1947 tot 1958. Dat zijn de jaren waarbij de niet genoemde meneer Ringnalda het hoofd was. Want juist onder zijn leiding groeide de school en kreeg een uitstekende naam o.a. in het opleiden van leerlingen voor het Voortgezet Onderwijs (o.a. gymnasium, HBS). Hij had een apart groepje dat voor schooltijd werd opgeleid voor het toelatingsexamen voor het vervolgonderwijs. Ook Frans gaf hij want hij had de bevoegdheid voor lesgeven in die taal. Het aantal leerlingen was “zeer gestegen” volgens het Harener Weekblad, in 1948 waren er 132 i.l. en in 1956 186:

Vacature Hoofd in Haren 91 sollicitanten

Tijdens de WO II werd er nauwelijks door onderwijsgevend gesolliciteerd. Men bleef zitten waar men zat. Zo ook Folkert Jurjen Ringnalda. Hij was hoofd van de Christelijke School in Nijemirdum, een dorp in het Friese Gaasterland. Al 17 jaar. In 1938 had hij als hoofd gesolliciteerd in Harderwijk. De apotheker Frederik H.L. van Os (later inwoner van Haren) zat daar in het bestuur. Dat bestuur koos een drietal uit voor een proefles. Daar was Folkert Ringnalda bij. Het bestuurslid Van Os had hem na afloop van het gesprek met het bestuur ingefluisterd dat hij bij

die proefles een donker pak moest dragen want daar waren ze in Harderwijk op gesteld. Wat deed de sollicitant hij trok het lichtste pak aan wat hij had. De proefles slaagde, maar de benoeming kreeg hij niet. Hij werd te licht bevonden, het pak althans. Het dragen van een licht pak verried volgens het Harderwijks bestuur een verlicht orthodox denken op geestelijk terrein. Daar kon minstens één bestuurslid het niet mee eens geweest zijn. Na dit avontuur voorlopig geen ander, want de Duitse bezetters kregen het voor het zeggen. Pas in 1946 nam Folkert Ringnalda de pen weer op en solliciteerde naar de vacante functie van hoofd van de Hervormde School te Haren. Er kwam bezoek van dat bestuur in Nijemirdum. Als ik me goed herinner een vijftal heren t.w. ds. Romke Bijl (voorz.), Abbring (penningm.), ir. Albracht, dr. De Buck(?) en Elfers. Waarschijnlijk kwamen ze in de Citroen van de laatste. In de bebouwde kom liep een vrouw. Ds. Bijl liet de chauffeur even stoppen, draaide het raampje open en vroeg de vrouw in het Fries: "Kenne jo master Ringnalda... en hoe is dy?" De vrouw keek zeer argwanend en zei: "Dy master is pûrbêst en jim helje him hjir net wei", ("die meester is heel goed en jullie halen hem hier niet weg") en zij vervolgde haar weg. Ds. Bijl wist genoeg. De vrouw had een niet geringe bijdrage geleverd aan het vertrek van de "master". Het bezoek aan de school slaagde. Bestuurslid Van Os -de apotheker die inmiddels professor in Groningen was geworden- ontbrak, want zei hij die meneer ken ik van mijn tijd in Harderwijk en had het verhaal van het lichte pak opgedist tot groot vermaak van o.a. de voorzitter. Op 18 sept, kwam er een telegram: "Verzoeken Vrijdagmiddag hier proefles te geven. Bijl". Een tweede volgde op 25 sept.: "U bent benoemd". Het grote

De woning van de familie Ringnalda aan de Middelhorsterweg 22, voorheen bewoond door H.J. Peters

hoofdenhuis in Nijemirdum was te klein. Uit 91 sollicitanten werd Folkert Jurjen Ringnalda benoemd. "In stik bûter yn de brei", vrij vertaald een klont boter in de pap. Maar er kwam een kink in de kabel. Het nieuwe hoofd raakte totaal verlamd, nog een gevolg van een eerdere aanval van difteritis waarmee hij in het ziekenhuis beland was. Dit betekende dat hij pas midden april 1947 in functie kon treden als hoofd in Haren. Ondertussen had het bestuur van Nijemirdum een opvolger kunnen vinden, namelijk Henk J. Peters, onderwijzer aan de Hervormde School te Haren. Geen doorgestoken kaart zoals complotdenkers toen zouden kunnen denken of misschien gedacht hebben. De huizenruil was trouwens een prettige bijkomstigheid.

Meester Ringnalda met zijn leerlingen schooljaar 1956-1957

Kerkstraat te Noordlaren

Op de foto zien we het westelijke deel van de Kerkstraat te Noordlaren. Op de achtergrond zien we de molen aan de Zuidlaarderweg en de schoorsteen van de zuivelfabriek op de hoek van de Kerkstraat en de Zuidlaarderweg. Rechts op de voorgrond liggen nog enige onbebouwde percelen. Je zou denken, dat de Kerkstraat altijd zo gelopen heeft tussen de Lageweg en de Zuidlaarderweg. Toch is dat niet zo.

Door Eppo van Koldam

De onderstaande uitsnede van de kadastrale kaart van 1830 geeft al een aanwijzing. Er zit bij '1' een 'knik' in de straat. Wat ook opvalt, is, dat er ten westen van de lijn gevormd door de huidige straten Achter de Hoven en Middenstraat nog geen bebouwing is.

In 1836 schrijven de kerkvoogden van Noordlaren over de weg van '1' naar de Zuidlaarderweg (links op het kaartje) het volgende: "dat de publieke uitvaart uit Noordlaren naar de Grooteweg op Zuidlaren bij ene regenachtige weersgesteldheid, vooral gedurende het herfst- en winterseizoen, in eenen aller slechtsten toestand verkeert, veroorzaakt door hare lage ligging tusschen twee hoge akkers, waarvan die aan de noordkant aan Willem Assies (zie '2') en die aan de zuidkant aan de kosterij onzer gemeente toebehoort (zie '3')".

Men wil dat veranderen en daar bestaan al enige tijd

plannen voor, "om gemelde publieke uitvaart zuidwaarts te verleggen op den zoogenoemde Lijnakker aan de kosterij behorende, waardoor onze gemeente niet alleen een groot gemak, maar ook eene aanmerkelijke versiering bezorgd werd, naardien de uitvaart dan in een en dezelfde rigting kon komen met de Kerkstraat, die de hoofdstraat van Noordlaren is, terwijl men alsdan tevens in de gelegenheid was, niet slechts om de kosterij voor den afstand van den Lijnakker schadeloos te stellen, maar ook te bevoordeelen, door haar den grond die door het verleggen van den uitvaart verkregen werd, daarvoor in de plaats te geven, in enen bebouwbaar staat te brengen en door het slechten van wallen en het uitroeien van nutteloos struikgewas, als anderszins te vergrooten en te verbeteren".

In het voorjaar van 1836 wil men in Noordlaren doorpakken. "Ten dien einde werden de gezamentlijke marktgenooten dezer gemeente op gebruikelijken voet door kerkkondiging opgeroepen om in eene daartoe opzettelijk bestemde vergadering over het verleggen van de publieke uitvaart uit Noordlaren naar de Grooteweg op Zuidlaren te raadplegen". Iedereen lijkt akkoord. Ook de koster, die tevens schoolmeester is, is bereid aan de plannen mee te werken, maar dan wel in de herfst, "ten einde de vruchten van dien akker te kunnen oogsten". Uiteindelijk vormen de opbrengsten van dit perceel 'kosterijland' een deel van zijn salaris.

"Hierop zijn de werkzaamheden in den herfst, toen de vruchten van de Lijnakker ingezameld waren, en de drukte van de zomer voorbij was, begonnen. De ingezetenen daartoe op gebruikelijke wijze opgeroepen verschenen als een eenig man, en sloegen gewillig en gaarne de handen aan het werk."

Maar dat als één man klopt niet helemaal. Van alle ingezetenen van Noordlaren blijkt er namelijk één niet bereid om mee te werken. Dat is landbouwer Willem Assies, de eigenaar van het perceel gemerkt '2'. Hij meent, dat hij recht heeft op een uitweg van zijn perceel naar de verlegde uitvaart. Onzin, vinden de kerkvoogden, Assies houdt voldoende mogelijkheden ter ontsluiting van zijn perceel over. Assies laat het er niet bij zitten en schakelt een advocaat in. Deze schrijft een brief aan Gedeputeerde Staten van de provincie met het verzoek de werkzaamheden stil te leggen. Als reactie daarop schrijven de kerkvoogden een zeer uitvoerige brief, waaruit ik hierboven rijkelijk heb kunnen citeren. Gedeputeerde Staten willen hun vingers niet aan deze zaak branden en verwijzen Assies naar de burgerlijke rechter. Intussen werken de ingezetenen van Noordlaren stevig door en ontstaat de Kerkstraat, zoals wij hem nu kennen. Assies moet zijn verlies incasseren. Tot een proces is het niet meer gekomen.

Meester Herman Bos

Herman Bos werd geboren op 17 augustus 1851 te Onderdendam. Begin 1879 werd Herman Bos benoemd tot hoofd van de school in de Kerkstraat te Haren alsmede tot kostler, organist, voorzanger en voorlezer bij de Hervormde gemeente te Haren. Het ging dus nadrukkelijk om een dubbele benoeming. Bos bleef tot zijn pensioen in 1916 in Haren in functie als schoolhoofd. De kerkelijke functies bleef hij ook na die tijd nog uitoefenen. Zijn opvolger, Elze Zondag, vervulde geen kerkelijke functies meer. Herman Bos overleed op 4 januari 1936 te Haren.

In zijn vrije tijd hield Herman Bos zich intensief bezig met het bestuderen van de geschiedenis van de gemeente Haren. Hij publiceerde daar ook over. Bijvoorbeeld in een serie artikelen getiteld 'Klein Feuilleton Haren' in het Nieuwsblad van het Noorden in mei 1923. Het materiaal uit die serie is ook te vinden in het boekje 'Haren en omstreken', dat werd uitgegeven door de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer Haren. Van een lid kwam de suggestie om dit boekwerk als pdf bestand op onze website te plaatsen. Aan dat verzoek hebben we graag voldaan. Het is nu als nr. 22 te raadplegen in de serie bronbewerkingen, te vinden onder 'publicaties' op www.oldgo.nl

Haren in 'Hervonden Stad'

Onder de titel 'Hervonden Stad' geven de Stichting Monument & Materiaal en de gemeente Groningen een jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie uit. De uitgave voor het jaar 2020 is de 25^e in deze reeks. Nu de gemeente Groningen behalve de oude gemeente Groningen ook de voormalige gemeenten Ten Boer en Haren omvat, is er voor gekozen over de oude grenzen heen te kijken.

In de uitgave 2020 staan daarom twee artikelen met Harense onderwerpen.

Het eerste artikel is getiteld 'Ondergronds Yesse'. In dit artikel wordt verslag gedaan van de opgravingen op het terrein van klooster Yesse te Essen. Het tweede artikel is geschreven door onze voorzitter, Eppo van Koldam, en heeft als titel 'De geschiedenis van de Hof te Hemmen bij Haren'. In dit artikel wordt de historie van de Hof te Hemmen tot de afbraak kort na 1800 beschreven. Veel van het door Eppo beschreven materiaal kwam ook al aan de orde tijdens de excursie in september 2020 en de uitvoerige publicatie daarover in Haren Old Goud 2020 nr 2.

Onderstaande bedrijven en vrienden van Old Go hebben deze uitgave van Harens Old Goud mede mogelijk gemaakt.

Bedrijven

- Dunning Makelaardij, Rijksstraatweg 207, tel. 5346699. Uw betrouwbare partner voor wonen
- Coöperatie Boomker+, Raadhuisplein 7, tel. 5344013. Ook voor al uw historische boeken
- Dierenspecialzaak De Molen, tel. 5350215. Bij Discus Ekkelkamp vindt u alles voor uw huisdier
- Wijnhuis Enotria, Rijksstraatweg 222-1, tel. 5350974, info@wijnhuisenotria.nl. Voor Europese kwaliteitswijnen
- Astoria catering-partyservice, tel. 5345200, info@astoria.nl. Intermezzo, Sassenhein, als u iets te vieren heeft
- TIB totaal installateurs: al jaren een begrip in Haren, tel. 5349902. Vandaag gebeld? Vandaag hersteld!
- TOTAL Tankstation P. Winterwerp, Rijksstraatweg 227-A, tel. 5340757. Tanken, wassen en shop

Vrienden:

Fam. Brunt Haren

Wordt ook Vriend van Old Go!

Voor informatie: redactie@oldgo.nl

De Groninger Buitenschool Appèlbergen

Een kleine tien jaar geleden schreef Maria Staal in ons verenigingsblad in het kader van de wederopbouwarchitectuur een stukje over de openluchtschool in Glimmen. Nu wordt daar geen les meer gegeven. Het gebouw is er nog wel, evenals de rust, de kalmte van de omgeving en de eigensoortigheid van de school. Tijd dus voor een update en verdieping.

Door Dick van Nieulande

In het Nieuwsblad van zaterdag 22 mei 1982 is in de rubriek 'Blikspuit, school special' een enthousiast stukje opgenomen van leerlingen van groep drie van de 'Groninger Buitenschool Appèlbergen', een openluchtschool in de vrije natuur in Glimmen. Het gaat als volgt:

Wij maken een verhaal over onze school. De Buitenschool in Appèlbergen is anders dan andere scholen, omdat er ziekelijke kinderen op zitten. Bijvoorbeeld kinderen met suikerziekte, astma, eczeem, toevallen enz. Sommige kinderen zijn druk, bang of zenuwachtig. Sommige kinderen gebruiken medicijnen, zoals: depakine, tegretol, vitamine b, inhalers. Een paar kinderen moeten elke dag rusten, omdat ze extra slaap nodig hebben. Ze rusten in de lighal bij juf Hansje.

Om kwart over twaalf gaan we naar de eetzaal! Als het warm eten gedaan is, gaan we 'tandenschrobben'. In de keuken kookt de kok gezond eten.

's Middags krijgen we fruit: grapefruit, een appel of sinaasappel. De kinderen van groep één en twee gaan elke dag het bos in. Soms gaan ook andere groepen naar buiten. Wij doen dan 'blikspuit' of tikkertje. Ook wel eens een speurtocht of huttenbouwen. In het bos zijn ook leskuilen. Als het mooi weer is hebben we daar les. In onze school werken ook een fysiotherapeute, een spraakjuf, een dokter, juf Jolanda, een kok en nog veel meer mensen. De fysiotherapeute zorgt ervoor dat je weer goed kan lopen. Als je benauwd bent ga je ook naar de klopjuf. De spraakjuf laat je verhaaltjes vertellen. Ze leert je beter spreken.

De kinderen hadden het daar buitengewoon naar hun zin merkte Dr. J. Eerelman, hoofd kinderhygiëne van de GGD, al in de zestiger jaren op. Bovendien constateerde hij nog een ander eigenaardig verschijnsel, namelijk dat 'de leerlingen van de buitenschool zo graag naar school gaan. Ze vinden het jammer als het zaterdag is; zij kwamen op vrije dagen in groepen naar school en het is voorgekomen dat zij naar de Appèlbergen liepen als zij de bus gemist hadden. Zulk een enthousiasme heb ik in mijn jeugd nooit gekend'. En daar komt nog bij, zo gaat Eerelman verbaasd verder, 'het ziekteverzuim is extreem laag, nog niet een derde van het reguliere onderwijs en dit terwijl het toch de bleekneusjes van de stad Groningen betrof'. De Buitenschool was een succes, mooi gelegen in het bos en het

had een dienstbare, functionele architectuur. Maar ook was het een duur prestige object van de stad.

Openluchtscholen ontstonden als geleidelijke verzelfstandiging van bestaande voorzieningen op het gebied van medische kindzorg. Het lighallencomplex in Helpman

Het lighallencomplex in Helpman. De lighallen waren draaibaar en konden worden afgestemd op de stand van de zon en van de windrichting

was, sinds 1920, zo'n faciliteit die uitsluitend gericht was op het herstel van zeer zwakke kinderen en kinderen met tuberculose. Een afgewogen kuur met zo veel mogelijk zonlicht en buitenlucht, goede voeding, rust en hygiëne zou voor genezing zorgen. Om de kinderen geen leerachterstand te laten oplopen maakte onderwijs een vast en steeds groter onderdeel uit van de dagindeling. In 1930 werd het complex verbouwd en opgewaardeerd tot openluchtschool. Na 1940 veranderde het karakter van de openluchtscholen geleidelijk. Grotere welvaart, een betere hygiëne en nieuwe medicijnen op het gebied van tuberculosebestrijding maakten de openluchtverpleging voor zwakke kinderen minder noodzakelijk. Er bleef echter behoefte bestaan aan de plaatsing op openluchtscholen van kinderen met allerlei somatische en psychiatrische aandoeningen. Aan die behoefte kon de openluchtschool in Helpman niet voldoen. De capaciteit was te klein voor het aantal aanmeldingen en de school was bo-

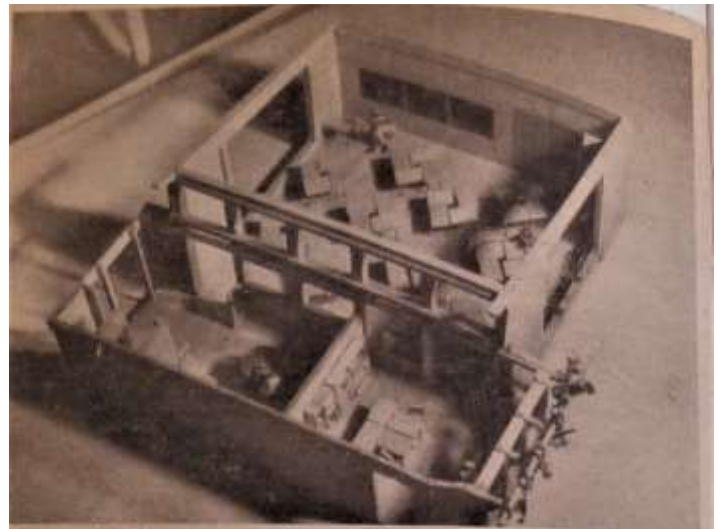

Een klasseneenheid met terras van de school in de Appèlbergen

vendien sterk verouderd en verkommerd. Al met al tijd voor een nieuw onderkomen, een nieuwe naam en een nieuwe plek. Die werd gevonden in Glimmen, in de Appelbergen. Na de verhuizing heette de school voortaan de 'Groninger Buitenschool Appèlbergen'.

In de eerste decennia van de vorige eeuw werd een aantal nieuwe methoden in de onderwijswereld geïntroduceerd. Het was een reactie op het traditionele onderwijssysteem dat sterk hiërarchisch was georiënteerd en was bedacht vanuit het perspectief van een volwassene. Het sloot niet aan bij de belevingswereld van het kind, was de redenering. Kees Boeke en Jan Ligthart zijn in dit verband bekende namen. Maar ook het Montessorionderwijs en het Daltononderwijs bijvoorbeeld moeten in dit kader genoemd worden en zijn nu nog altijd succesvolle onderwijsconcepten. Beide methoden leggen de nadruk op de vrijheid en het zelflerende vermogen van het kind. Naast een vernieuwing van de onderwijspraktijk kreeg in die tijd ook de 'hygiëne van het schoolgebouw' ruime aandacht. Het begrip hygiëne werd overigens ruim geïnterpreteerd. Ventilatie, verwarming, de schoonmaak maar ook meubilair, kleurgebruik en bezonning waren zaken die daar onder vielen.

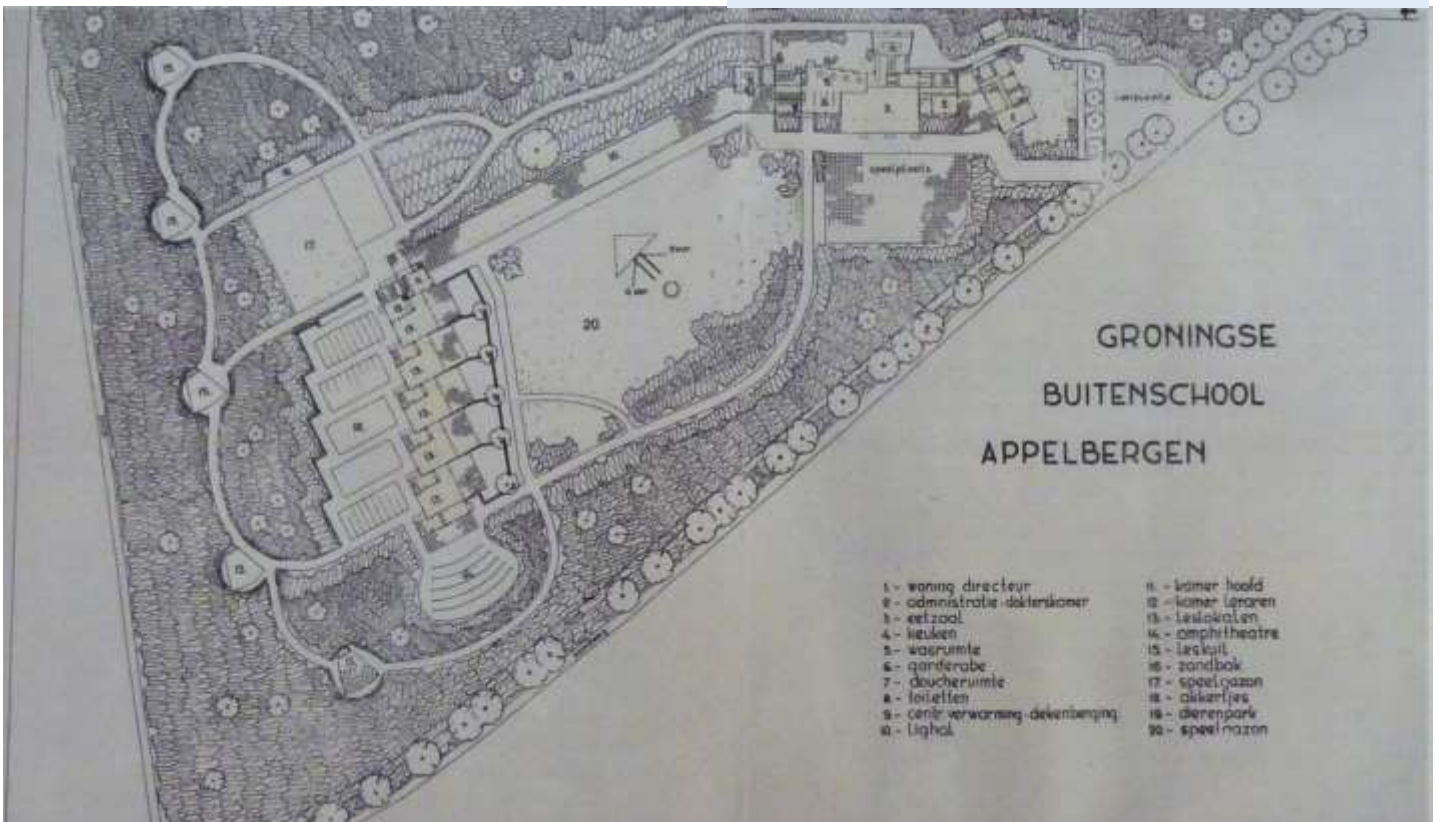
Deze nieuwe inzichten op het gebied van pedagogiek en hygiëne leidden niet automatisch tot een integrale aanpak van schoolgebouwen. Zo kon het onderwijs op openluchtscholen nog uiterst conservatief zijn, terwijl Montessori-scholen vaak nog in stoffige en ouderwetse gebouwen werden ondergebracht. Internationaal waren er al aanzetten om tot een totaalconcept te komen waarbij de architectuur, het onderwijsregime en de hygiëne elkaar konden versterken.

„class-eenheid“ uit een gangloze school. In de ruimte omsloten door de omranke erker (rechts onder) ligt de z.g. werkhok,

Dit is het model dat op de eerste vergadering van de Groningse Scholensstudie commissie op 25 Oct 1949 in de Raadszaal werd gebruikt en diende voor de verdere studie avonden 1949-1950 onder leiding van de wethouder van Onderwijs. Uit deze studie ontstond de Prof. Huiszingschool en de Openluchtschool Appèlbergen. (opdr 24-12-47) Volle medewerking werd verleend door de rijksinspecteure B. Cornelio, de insp van de Volksgezondheid Dr. Wijkhuis en de bouwkundig hoofdinspecteur. o.w.v.

Aantekeningen en maquette van de Buitenschool in Glimmen uit het scholenbouwboek van Jaap Wilhelm

In Groningen werd in navolging van Amsterdamse Scholenbouwcommissie een dergelijk integraal concept door de Groninger commissie in richtlijnen uitgewerkt. De stadsarchitect J.H.M. Wilhelm kreeg eind jaren veertig de opdracht de ideeën in een passend ontwerp te modelleren. Jaap Wilhelm die een groot voorstander was van het Daltononderwijs stelde in zijn ontwerp de belevingswereld van het kind centraal. Het kind moest zich 'thuis' voelen in de schoolklas. Het idee van de 'klasseneenheid' zou voor die geborgenheid moeten zorgen. De klas schetste hij als een wereldje op zichzelf, met zijn eigen entree, garderobe, toiletgroep en buitenterras. De hygiënische maatregelen waren geavanceerd zoals een door-dachte ventilatie en driezijdige daglichttoetreding. Onderwijskundig interessant waren een afzonderlijke werkhoek en een vrije groepsopstelling met los meubilair. Dit basisontwerp zou later in een uitgewerkte vorm bekend worden als het 'Groningse scholentype'.

Rond 1947 kreeg Jaap Wilhelm het verzoek van de gemeente Groningen om een ontwerp te leveren voor een nieuw te bouwen openluchtschool in Glimmen ter vervanging van de openluchtschool in Helpman. 120 Groninger ziekelijke kinderen zouden daar een beperkte tijd naar school moeten gaan. Wilhelm ging daarbij vanzelfsprekend uit van zijn ideeën die hij voor de Groninger Scholenbouwcommissie al had uitgewerkt en die hierboven zijn gememoreerd. Het was voor hem een uitgelezen gelegenheid om zijn opvattingen verder uit te werken en aan de praktijk te toetsen. Het lesgedeelte bestond uit vijf verspringende klasseneenheden met buitenlesfaciliteiten en werd met een 70 meter lange lighal verbonden met een aantal dienstgebouwen. In het bos rondom de school waren schooltuinen, leskuilen en een amfitheater geprojecteerd. In 1954 werd de 'Groninger Buitenschool Appèlbergen' geopend. De bouwkosten bedroegen fl.500.000. In die tijd veel geld. Enfin, de kinderen, die voornamelijk in armoede waren geboren, hadden het naar hun zin en hadden er baat bij zoals wij hebben kunnen lezen. In 2013 is de school in Glimmen gesloten. Het aantal leerlingen was te klein geworden voor het grote schoolgebouw. De buitenschool verhuisde naar het Dilgplein in Haren.

Kinderen in de lighal van de school in de Appèlbergen

Het complex in Glimmen wordt op dit ogenblik beheerd door de Coöperatie de Buitenschool U.A. die er vanuit verschillende invalshoeken weer een inspirerende plek van wil maken.

Bronnen voor zover die niet in de tekst zijn genoemd Hans de Man, Het Groningse Scholentype Dolf Broekhuizen, Openluchtscholen in Nederland

Boter per post

Bestellen via postorderbedrijven heeft door de Corona-pandemie een hoge vlucht genomen. Toch is er blijkens deze advertentie in De Nederlander van 21 maart 1919 niets nieuws onder de zon en kon je 100 jaar geleden al boter per post laten bezorgen van de zuivelfabriek te Onnen. De boter was na de distributie tijdens WO-I niet meer op de bon.

MEVROUW I

Vanaf aanstaande Maandag is de Boter weer „VRIJ” en leveren wij weer als vroeger onze prima bereide BOTER per post overal heen! Neemt eenmaal proef en U blijft afnemer!

**N.V. CASEUS ZUIVELFABRIEK
ONNEN (Gron.)**

Jonge geschiedenis 1985

Voor het samenstellen van onderstaand overzicht heb ik opnieuw een gehele jaargang van het Harener Weekblad doorgebladerd. Deze keer is gekozen voor het jaar 1985. Bijna 40 jaar geleden en toch zult u zich nog veel kunnen herinneren. Onderstaand een bloemlezing uit de wetenswaardigheden.

Door Henk Bazuin

Januari

- Burgemeester Klaas Weide krijgt in de oudejaarsnacht bezoek van een groot aantal mensen, dat een pilsje komt drinken.
- Haren krijgt weer een schillenboer.
- In Den Haag wordt Gerard Kemkers van de schaatsvereniging Scharlakenhof Nederlands kampioen bij de B-junioren.
- De gefuseerde Theda Mansholtschool en de Linnaeusmavo gaan verder onder de naam Openbare Scholengemeenschap De Klockkamp.
- Eigenaren van winkelpanden maken bezwaar tegen de gemeentelijke heffing van baatbelasting als bijdrage aan de reconstructie van de dorpskom.
- De Stichting Rommelmarkt voor de Derde Wereld heeft een tekort aan vrijwilligers. In maart schenkt de gemeente Haren 200 sets schoolmeubilair aan deze stichting.

Februari

- Overleg tussen Gemeente en NS over de rangeeroverlast in Oosterhaar levert een overeenkomst op. In november zal alle overlast tot het verleden gaan behoren door de plaatsing van een nieuw sein. Dit zorgt er voor, dat de rangerende locomotieven niet meer zo ver langs de woonwijk hoeven te rijden.
- Huize Maarwold aan de Nesciolaan bestaat twaalf en een half jaar. De 140 bewoners krijgen een feestelijk programma voorgeschoteld.
- Het jeugdteam van de schaakclub Haren bereikt de

finale van het Nederlands kampioenschap.

- Aan de Meerweg wordt begonnen met de sloop van de oude woningen die aan de noordzijde staan. Niet iedereen is tevreden met de sloop. Renovatie is volgens de gemeente te kostbaar.
- Ruim tien Harenaren hebben meegedaan aan de Elfstedentocht die na 22 jaar weer kon worden gehouden. Ze kwamen laaiend enthousiast terug in Haren.
- Mevrouw mr. O. Scheltema-De Nie, fractievoorzitter van D66, neemt afscheid. Ze wordt opgevolgd door de 28-jarige Michiel Verbeek.

Schoolhoofd Wim Helder van de Brinkschool en Willem Prins tijdens de Elfstedentocht (fotocollectie Harener Weekblad)

Woningen aan de Meerweg noordzijde kort voor afbraak (foto Persfotobureau D. van der Veen voor het Harener Weekblad)

Maart

- De werkzaamheden op de boorlocatie in Noordlaren aan de Lageweg zijn vrijwel afgerond en de boortoren zal daarom binnenkort worden afgebroken. Een stukje asfaltweg blijft als herinnering liggen (2020)
- Op het nieuwe bedrijventerrein Felland is plaats voor negen bedrijven. De provincie heeft groen licht gegeven voor het realiseren van de kavels. De bewoners van Felland blijken weinig te voelen voor de plannen voor een bedrijventerrein.
- Er wordt gewerkt aan de opzet van een rouwcentrum. De financiering zal eind dit jaar zijn opgelost.
- Opening van het nieuwe instructielokaal van de Harener brandweer dat de naam Blushaven meekrijgt.

April

- Burgemeester Weide krijgt het eerste kievitsei overhandigd door de heer L. Wijna.
- De eerst twee vrouwelijke agenten van het Harener politiekorps worden beëdigd. Het zijn de 22 jarige Marcella Remkes en de 21 jarige Karla Sok.
- Woonvormen voor ouderen. De groep die bezig is met de opzet van een woongemeenschap, heeft een definitieve locatie toegewezen gekregen aan de Clematisweg in Oosterhaar.
- Prinses Juliana komt het nieuwe gebouw Koninklijk Instituut voor Doven 'H.D. Guyot', officieel openen.
- De bevrijdingsfeesten kunnen geslaagd worden genoemd. Er waren veel activiteiten georganiseerd. Het Bevrijdingsvuur op het Raadhuisplein, een optocht van oude legervoertuigen van 'Keep them rolling', exposities, filmavonden, kinderactiviteiten, sportwedstrijden, concerten en een groot vuurwerk in het sportpark aan de Onnerweg.
- Bij de Van Heukelomstichting wordt druk gebouwd aan vier huizen voor enkele woongroepen.
- Het installatiebedrijf Lanting bestaat 50 jaar en bij de plantsoendienst neemt de heer T. van der Beek na 17 jaar afscheid.

Mei

De gemeenteraad gaat akkoord met het schetsontwerp voor het nieuwe politiebureau. Dit moet in 1986 worden gerealiseerd. In september wordt gemeld dat de gemeenteraad het bestemmingsplan voor het gebied Meerweg-Vondellaan gaat vaststellen. Het nieuwe politiebureau en 32 nieuwe woningen zullen dit stukje Haren een ander aanzien gaan geven.

Juni

- De Blauwe Ruiters vieren deze maand drie jubilea; de landelijke ruiters bestaan 40 jaar, de ponyclub 20 jaar en Hes van der Wal is 25 jaar voorzitter. In juli worden de Blauwe Ruiters provinciaal kampioen.
- Aan de Rijksstraatweg wordt de verbouwde Gorecht-hoeve opgeleverd. Daarmee worden 42 één- en twee-

Acties voor behoud Clubhuis VWLDP aan de Meerweg
(fotocollectie Harener Weekblad)

persoons woonheden toegevoegd aan het Hareense woningbestand.

- De semi-elektronische telefooncentrale aan de Botanicuslaan wordt in gebruik genomen.

Juli

- In Noordlaren wordt een niet geslaagde poging gedaan om het wereldrecord paalzitten te verbreken door Marc Wieland, Alex Lettinge en Lars Ruröde.
- Bij de lijnwerkplaats in Onnen wordt druk gewerkt om de uitbreiding en de nieuwbouw op tijd klaar te hebben voor de opening die gepland staat voor oktober. Kosten tussen de 80 en 90 miljoen gulden.
- Na de bouwvakvakantie begint de gemeente met de reconstructie van het fietspad van Onnen naar Noordlaren.

Augustus

- De gemeente heeft de meubelfabriek van Werkman (voormalige ijsfabriek De Hoop) in Onnen gekocht. Het gebouw zal in 1986 worden gesloopt voor de realisatie van woningbouw.
- Door de voortdurende regenval gaan de veehouders hun koeien binnenhalen en moet er worden bijgevoerd uit de aanwezige wintervoorraad.
- Halverwege de maand trekt een zware storm over Haren met veel schade tot gevolg. Opvarenden van enkele zeilboten moeten uit het water van het Paterswoldsemeer worden gehaald.
- De handbalvereniging DOVO in Noordlaren bestaat 40 jaar en viert dat met een toernooi.

September

- De Noordlaardervaart wordt uitgebaggerd.
- Het is de maand van de Franse Week die op 5 september van start gaat. Tal van activiteiten zijn georganiseerd zoals exposities, optredens van Franse artiesten, een kunstmarkt, een grote braderie, kindertheater, een modeshow, etc. Er wordt een speciale Franse Weekwijn verkocht.
- Mevrouw R. Knooihuizen-Visser viert in huize Zonnehof haar honderdste verjaardag.
- Het aantal wooneenheden in huize Zonnehof moet worden teruggebracht van 93 naar 60; dit in het kader van de Wet op de Bejaardenoorden.
- De heer G. van der Meer stopt na 28 jaar als organist van de Dorpskerk.
- Op het padvinderseiland in het Noord-Willemskanaal worden drie nieuwe en een gerenoveerd gebouw in gebruik genomen. Wethouder M. de Jong verricht de opening.

Oktober

- De lijnwerkplaats in Onnen wordt geopend. Dit is een mijlpaal in de Hareense spoorweghistorie.
- Basisschool de Westhoek wordt officieel geopend.
- De Harener raad wil in meerderheid bijna drie ton be-

schikbaar stellen voor de renovatie van het clubhuis van de watersportvereniging WVDTP. En ze stelt een krediet beschikbaar van 3,5 miljoen gulden voor de bouw van het nieuwe politiebureau. De Valreep, de kantine van het gemeentepersoneel wordt na een grondige verbouwing heropend.

- Bouwbedrijf Lodewijk Geveke bestaat 75 jaar en Oprettevereniging Thalia staat 20 jaar op de planken.
- Beatrixoord heeft plannen ontwikkeld voor de bouw van een grote sportzaal en de aanleg van een verkeersoefenterrein.
- Burgemeester Klaas Weide bevestigt in het sportcentrum de geruchten van plannen voor de bouw van een lux zwembad, een sauna en een schietkelder in Scharlakenhof.

November

- Basisschool De Linde wordt officieel geopend.
- De gemeenteraad stelt 35.000 gulden beschikbaar voor de bouw van een expositieruimte in de Hortus. In 1986 zal beeldhouwer Edu Waskowsky er een expositie houden.
- Ijsvereniging Nooitgedacht in Onnen viert deze maand het 60 jarig jubileum; de dorpsvereniging Dorpsbelangen bestaat 40 jaar. Met een feest voor de ouderen, een kinderfeest en een playbackshow wordt het jubi-

leum gevierd.

- Een meerderheid van de raad vindt dat het rouwcentrum aan de Bamshorn moet komen; de omwonenden vonden dat niet.
- De verhuizing van De Barak naar het centrum van Haren maakt veel discussie los in de gemeenteraad. Ondernemers en de VVD vrezen voor overlast. Een anonieme afzender verspreidt pamfletten omdat hij tegen de verhuizing is.

December

- Een inwoner van Aduard heeft plannen om bij het Paterswoldsemeer een ouderwetse speeltuin te gaan exploiteren, vergelijkbaar met die er vroeger was.
- Horeca-echtpaar P. van der Gaast van Hotel 'De Horst' nodigt alle nog in leven zijnde winnaars van de Elfstedentochten uit voor een historische bijeenkomst. Het gezelschap is nooit eerder samen geweest.
- Haren mag in 1986 55 huizen bouwen en 21 woningen verbeteren.
- De Harener waterschappen gaan fuseren.
- De toneelgroep TOGO staat deze maand op de planken met het stuk 'Zilveruitjes en Augurken'.

De boortoren aan de Lageweg met op de achtergrond het dorp Noordlaren. Rechts de boerderij Meerlust. Zie onder maart in de tekst. (foto Aerophoto Eelde)

21 dec 1984 © AEROPHOTO EELDE

Haren in 1926, een landelijk dorp

In het Harener Weekblad van 12 augustus 1976 staat een overzicht van aandachtspunten die door de gemeenteraad van Haren in 1926 zijn behandeld, waar wel of niet een besluit over werd genomen.

1926 is ook het jaar waarin het Harener Weekblad voor het eerst van de persen rolde, toen nog onder naam van Eerelmans Weekblad.

De aanhef van dit artikel neem ik ongewijzigd over. Van de andere punten is een samenvatting gemaakt.

Door Henk Bazuin

Haren in 1926. Een vriendelijke en vooral ook landelijke gemeente, waar de eerste renteniers en vermogende mensen zich vestigen en waar de politiek zich beperkt tot het wel dan niet verharden van de achtergelegen landwegen, de bezoldiging van arbeiders die werkzaamheden voor de gemeente uitvoeren en – ook dan al - discussie voeren over de stroomtarieven.

Haren wordt bestuurd door de geliefde burgemeester mr. D. Boerema, waarnaar het park in het dorp is genoemd. Hij wordt in het bestuur bijgestaan door twee wethouders, de heren Johannes Douma (VB), een rentenier uit Glimmen en Jans Breeman (AR), landbouwer in Onnen. De raad bestaat uit 9 leden, te weten de heren Willem Lutgers (CH), Egbert Hooiveld (CH), Frederik Jan de Vries (VDB), Hendrik Pieter van Bruggen (VDB), Hendrik Gerding (SDAP), Petrus van Delden (VB), Dirk Banda (AR), Egbert van Hemmen (PB) en mevrouw Wabina Mansholt-Andreae (SDAP).

In een aantal hoofdstukken worden diverse onderwerpen weergegeven.

Riolering

De kern van Haren beschikt al over riolering, aanleg in de randgebieden moet nog plaatsvinden. Genoemd worden de wegen Westersedrift, Stationsweg, Lutsborgsweg en

Huizen aan de Viaductweg (op de ansicht nog vermeld als Westerveen)

de Middelhorsterweg. De bebouwing langs deze wegen neemt toe en het is de plicht van de gemeente om deze woningen op het openbaar riool aan te sluiten, is de mening van de raad. De Viaductweg en de Hoge Hereweg in Glimmen wachten al geruime tijd op die openbare voorziening. Het wachten is echter op de overheidsbijdrage (letterlijk staat in het artikel 'wachten op de centen van de overheid').

Telefoonaansluiting

Buurtschap Eelderwolde krijgt zijn eerste telefoonaansluiting. De buurtvereniging Samenwerking heeft daartoe een verzoek ingediend bij het gemeentebestuur. De telefoon wordt geplaatst in het café Halfweg van de weduwe Luttmmer in Eelderwolde. Het apparaat wordt in eerste instantie aangebracht uit politieel oogpunt. Een snelle brandmelding aan de brandweer in Haren is zeer gewenst. Voor een dubbeltje kan het publiek gebruik maken van het toestel.

Rechts café Halfweg aan de huidige Veenweg (is afgebroken) (foto Beeldbank Groningen)

Huisvuil

Buurtvereniging Samenwerking in Eelderwolde verzoekt B&W om het huisvuil en afval minstens eenmaal in de veertien dagen op te halen wat resulteert in een verdere uitbreiding van de vuilnisophaaldienst naar Paterswolde (voor zover binnen de gemeentegrens), Eelderwolde en Harenermolen. De heer J.H. Vels pacht voor een bedrag van fl. 58.- per week deze dienst van de gemeente. Hij heeft hiervoor een nieuwe vuilniswagen aangeschaft. De heer Vels is ook havenmeester en voor een bedrag van fl. 800.- pacht hij de havenrechten met de opslagplaats bij de haven in Haren die aan de Westerse Drift ligt.

Verharding

In de gemeenteraad wordt regelmatig discussie gevoerd over het verharden van wegen. In 1926 verzoekt de landbouwvereniging Glimmen-De Punt om de weg vanaf de behuizing van G. Hoving te Glimmen tot aan de spoor-

wegovergang in de richting van de Glimmeres met sintels te verharden. Dit verzoek betreft ook de weg vanaf het postkantoor tot aan de overweg ten noorden van het station De Punt. In totaal gaat het om 700 meter. CHU-raadslid E. Hooiveld uit Onnen is van mening dat de boeren die aan deze wegen wonen de direct belanghebbenden zijn en ook mee moeten betalen. De heer Oddens zou met zijn boerenwagens de weg ook bedorven hebben. Alhoewel de raad zich in het verleden regelmatig heeft uitgesproken tegen verhardingsplannen wordt er ditmaal door B&W een raadsvoorstel van gemaakt. De heer Hooiveld, samen met nog enkele andere raadsleden, blijft tegen, maar het voorstel wordt aanvaard. De Lageweg te Essen blijft onverhard ondanks verzoeken van de bewoners.

Onderwijs

Haren groeit en daarmee neemt ook het aantal leerlingen toe. De scholen raken overvol. De Tuindorpschool heeft 196 leerlingen die verdeeld zijn over vier klassen van 47, 58, 59 en 32 kinderen. Het is tijd voor een vijfde leerkracht. Voordat deze aanstelling een feit wordt, is eerst gekeken naar de mogelijkheid om leerlingen over te plaatsen naar andere scholen in de gemeente. Er wordt een vijfde onderwijzer aangesteld. Onderwijzeressen zijn minder in trek, zij kunnen gaan trouwen oordeelt de raad en dan volgt vanzelfsprekend ontslag. Raadslid mevrouw Mansholt van de SDAP toont zich een felle tegenstander van ontslag. Onderwijzeressen met kinderen kunnen de probleempjes en moeilijkheden van hun leerlingen beter begrijpen daar ze zelf moeder zijn, is haar motivatie. De heer Hooiveld brengt in dat het moederschap niet te combineren valt met het onderwijzerschap.

Mevrouw Mansholt pleit ook voor het instellen van een bewaarschool die dan in Tuindorp zou moeten komen. In die wijk wonen veel kinderen en de 4- en 5-jarigen halen regelmatig kattenkwaad uit en plegen vernielingen aan boompjes en struiken in de gemeentelijke plantsoenen. In plaats van een bewaarschool is het beter om een fröbelschool in het leven te roepen en te vestigen in een leegstaand lokaal van de Tuindorpschool. Nog beter zou het zijn om een geheel nieuw gebouw te realiseren. De voorstellen halen het niet vanwege de kosten. Haren is een zuinige gemeente. Geld voor een andere school is er

wel. De Gezondheidsdienst heeft de bestaande school aan de Kerkstraat afgekeurd. Op die plek komt een nieuw gebouw, ontworpen door architect J.B. Fels uit Den Haag. Het oude gebouw wordt gesloopt.

Onbewoonbaar

Verschillende percelen aan de verharde wegen tonen dusdanige gebreken dat ze het predicaat 'onbewoonbaar' krijgen. Het betreft de woningen C35 van Joh. Nijdam aan de Meerweg en F67 en F67A in Glimmen van de heer Th. HogenEsch. Tijdens de raadsvergadering waarin de onbewoonbaarheid wordt vastgesteld, vestigen verschillende raadsleden de aandacht op diverse andere woningen, gelegen aan de achterwegen in de gemeente. Het gaat vooral om woningen in Noordlaren en op de Glimmeres.

Toenemend verkeer

Het verkeer neemt sterk toe op de verharde wegen. Het raadslid H.P. van Bruggen uit Glimmen geeft B&W in overweging een maximum snelheid in te stellen. Andere leden van de raad vinden het voorstel overdreven. De politie zou eerst maar eens moeten onderzoeken of snel rijden de veiligheid in gevaar brengt. Een snelheidsbeperking wordt niet ingevoerd.

Groepsfoto van de Harener politie, gemaakt op 1 april 1926 ter gelegenheid van het afscheid van chef-veldwachter De Lange. V.l.n.r. zittend rijksveldwachter J.H. Went met zijn rijksspeurhond, chef-veldwachter J. de Lange en gemeenteveldwachter B. van Popta (Glimmen) en staand v.l.n.r. de veldwachters J. Staal (Noordlaren), H. van Dam en P. Bos (beide Haren). Foto overgenomen uit 'Politie vroeger en nu in Haren'; Harener Historische Reeks nr 3

Chef-veldwachter J. de Lange gaat met eervol ontslag, mogelijk veroorzaakt door het niet langer aan kunnen van de politionele werkzaamheden. Raadsleden dringen aan op het aanstellen van een zesde veldwachter naast de nieuw te benoemen chef. Het plan wordt met drie stemmen voor en zes tegen verworpen. De nieuwe chef moet zich eerst maar gaan bewijzen.

Het is ook de tijd van de zogenaamde wilde buslijnen. De eigenaars doen hun best om in de gunst te geraken bij de

diverse gemeenten om in aanmerking te komen voor een gemeentelijke subsidie. De eerste subsidieaanvraag komt van de Noord Nederlandsche Verkeersmaatschappij Roland uit Zuidlaren die een lijndienst onderhoudt tussen Groningen en Gieten en daarbij Haren, Tuindorp, Onnen en Noordlaren aandoet. De tweede aanvraag is van de heer J. Stuuut uit Groningen die zegt met de Gruno Auto-dienst een dienst uit te voeren tussen Groningen en Gieten. (Achteraf blijkt dat de bussen van Gruno helemaal niet meer rijden). De derde aanvraag is van de heer G. Buiskool te Zuidlaren die een dienst onderhoudt tussen Zuidlaren en de Punt. Een zware discussie volgt, want moet de gemeente busdiensten gaan subsidiëren die de gemeentelijke tram beconcurreren? Na rijp beraad wordt Roland begunstigd met een maandelijkse uitkering van fl. 400,-.

Openbaar vervoer en cafés

De cafés fungeren ook als wachtlokaal voor de bus- en trampassagiers. De Nederlandse Vereniging tot Afschaffing van Alcoholhoudende Dranken vindt de combinatie van café en wachtlokaal niet zo gelukkig. Zij stellen voor om de sluitingstijden van cafés te vervroegen naar elf uur 's avonds in de zomer en tien uur in de winter. Mevrouw Mansholt lijkt het bovendien overdreven om alle cafés zo lang open te houden ook als ze niet langs de bus-of tramroute lagen. De mannelijk raadsleden zijn echter niet voor het voorstel van mevrouw Mansholt en de openingstijden blijven zoals die ook in de stad Groningen

gelden. De raad wil een concessie doen en stelt voor om meer wachthuisjes te plaatsen zodat de passagiers niet langer afhankelijk zijn van de cafés.

Stank zuivelfabriek Glimmen

De stank van de zuivelfabriek te Glimmen is bij tijden niet te harden. Overwogen wordt om de fabriek op de riole-ring aan te sluiten en zinkputten aan te leggen. Het is niet zeker of dit de stankproblematiek zal oplossen. Een goede oplossing lijkt een veel langer riool aan te leggen dat uitmondt in de Drentsche Aa, maar dat is erg kostbaar. De gemeente Groningen zal minder gelukkig zijn met deze oplossing daar mogelijk de drinkwatervoorzienig in ge-vaar komt.

Zuivelfabriek aan de Rijkstraatweg te Glimmen. Kort voor de afbraak

Verhaal bij een foto

Old Go heeft van Hein Bekenkamp de gehele fotoverzameling van het Harener Weekblad over de periode 1967-2006 ten geschenke ontvangen. In totaal naar schatting 10.000 foto's. Een fantastisch gebaar, waar we erg blij mee zijn. Uiteraard scheidt dit ook

de verplichting de verzameling goed te beheren en een selectie te maken van de foto's die de moeite waard zijn. Daar zijn we druk mee bezig. Graag laten we in deze Harens Old Goud wat van de nieuwe aanwinsten zien. Zie daarvoor onze laatste fotopagina.

Foto: Persfotobureau D. van der Veen

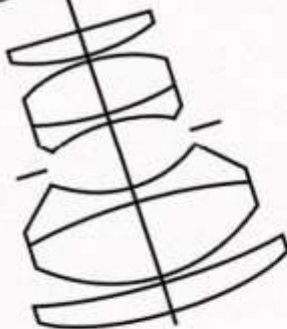
De foto's uit de beginperiode dateren van eind jaren 60, begin jaren 70. Dat is een periode, die veel leden van Old Go bewust hebben mee meegemaakt en waar ze vast ook wel iets over kunnen vertellen. Daarvoor geven we graag de gelegenheid. Wij starten daarom een nieuwe rubriek: 'Verhaal bij een foto'. Wij publiceren een foto en horen dan graag uw verhaal (redactie@old.nl). Op die verhalen komen we dan in de volgende aflevering terug.

We beginnen met een foto uit Glimmen. De fotograaf gaf deze foto de dubbelzinnige titel mee "timmeren aan de weg". Jeugd uit Glimmen is voor het dorps-huis (Rijkstraatweg 124) bezig met de bouw van een hutdorp, terwijl het autoverkeer met 70 km per uur voorbij mag razen. Herkent u kinderen? Staat u er zelf op? Hebben de kinderen in figuurlijke zin inderdaad aan de weg getimmerd? Wat was dit voor activiteit? We horen het graag.

luchtfotografie
boven heel Nederland

**AEROPHOTO
EELDE**

INFO@AEROPHOTOEELDE.NL
WWW.AEROPHOTOEELDE.NL
telefoon: 050 - 309 5551

SINDS 1911

Konings
TOTAALINSTALLATEURS

Rijksstraatweg 208 - 210 9752 BR Haren
☎ 050 5344735 Fax 050 5344138
www.koningstotaalinstallateurs.nl

DIGNO computers

Computers • Software • Reparaties • Netwerken

ICT Waarborg

Rijksstraatweg 132 • 9752 BL Haren • Tel.: 050-5349965 • info@digno.nl • www.digno.nl

Atelier "de Clou"

ATELIER VOOR BOUWKUNDE

Jaap Vrieling

Waterhuizerweg 31
9753 HP Haren
Tel: 050 - 85 00 080
Mob: 06 - 55125730
Email: info@declou.nl

Begrafenisverenigingen in de gemeente Haren

In de vorige editie van Harens Old Goud heb ik een artikel geschreven over de vroegere gebruiken en gewoonten bij het regelen en uitvoeren van een begrafenis.

Hierop heeft een aantal leden gereageerd. De reacties betroffen hoofdzakelijk de vraag hoe dat in de gemeente Haren was geregeld. Dat heeft mij ertoe bewogen om een vervolg te geven aan dit artikel.

Door Henk Bazuin

De gehele organisatie voor de uitvoering van een begrafenis lag vastgelegd in de reglementen van de zogenaamde burenplicht. Aan een dergelijke begrafenis waren geen of nauwelijks kosten verbonden.

In het begin van de 20^e eeuw kwam er een maatschappelijke verandering op gang. Onderwijs en religie waren nog steeds de voornaamste pijlers waarop een samenleving zich steunt. Daarnaast ontwikkelden zich allerlei organisaties op het terrein van het verbeteren van het lichamelijk en geestelijk welzijn van de mensen. In het adresboek van 1927 van de gemeente Haren zijn gegevens van zulke organisaties opgenomen. Ik noem er een paar: de landbouwverenigingen, de waterschappen, het onderwijs in al zijn vormen en niet te vergeten verenigingen behorende bij een geloofsovertuiging (de jongens- en meisjesverenigingen, de zondagscholen). Daarnaast lees ik een paar namen van organisaties die ik u niet wil onthouden: Vereniging tot steun van behoeftige kraamvrouwen, Fonds tot onderlinge steun bij verpleging in een ziekenhuis te Groningen (was dit een verzekeringsfonds?), Vereniging tot bevordering van het gebruik van machines in het landbouwbedrijf te Noordlaren.

In Haren, maar ook in Noordlaren en Glimmen, waren inwoners van mening dat voor het verzorgen van een begrafenis de inwoners van een streek, dorp of stad minder afhankelijk zouden moeten zijn van hun burens in de vorm van 'noaberplicht'. Daarbij zou ook het financiële aspect met betrekking tot de kosten van een begrafenis in ogenschouw moeten worden genomen. In Haren wordt in

1913 de begrafenisvereniging 'Het Kerspel Haren' opgericht. In datzelfde jaar ontstaat ook de begrafenisvereniging in Glimmen. Inwoners kunnen lid worden van de vereniging tegen een betaling van een paar centen per maand. Op grond van een dergelijk lidmaatschap kunnen de leden dan rekenen op een tegemoetkoming in de kosten van hun begrafenis.

In Noordlaren wordt in 1909 begrafenisvereniging 'De Laatste Eer' opgericht. In Onnen wordt niets ondernomen om te komen tot een vereniging. De inwoners kunnen zich aansluiten bij de bovengenoemde verenigingen al naar gelang hun voorkeur.

De besturen werden gekozen uit de leden zoals dat bij een vereniging behoort te gaan. In Glimmen en Noordlaren waren de schoolhoofden voorzitter, de heer van Bruggen in Glimmen en de heer Kool in Noordlaren. De directeur van de zuivelfabriek in Noordlaren was secretaris/penningmeester. In Haren stond 'Het Kerspel Haren' onder leiding van de heer Van der Veen, de gemeenteontvanger.

Ten tijde van de 'noaberplicht' was één van de naaste burens, samen met de predikant, de begeleider en regelaar voor de begrafenis. Na de oprichting van de begrafenisverenigingen werd deze taak overgenomen door, wat toen werd genoemd, de aanspreker. Voor 'Het Kerspel Haren' zijn dat achtereenvolgens geweest de heer J. Kamp, die als beroep huisschilder had, en daarna de heer A. Bennink van de kruidenierswinkel aan de Kromme Elleboog. In Glimmen heeft men als aanspreker gekend de heer G. Smid en in de oorlogsjaren de heer A. Jansen. In Noordlaren werd deze functie bekleed door de heer A. Schut van de Duinweg.

Naast deze aansprekers die ook wel voorganger en later uitvaartleider werden genoemd, kende iedere vereniging de zogenaamde leedaanzegger. Hij deed in de tijd van de 'noaberplicht' mondeling mededeling van het overlijden en de dag en tijd van de begrafenis. Een bekende leedaanzegger in Haren was de heer Haverdings van de Kerklaan. Het aanzeggen vond plaats door het bezorgen van een kaartje zonder enveloppe. Het bestuur van de vereniging in Noordlaren stelde in 1987 voor om te stoppen met het bezorgen van deze zogenaamde aanzegkaarten. De leden stemden echter tegen want ze wilden deze activiteit in ere houden.

Ik kreeg de beschikking over het laatste notulenboek van de begrafenisvereniging 'De Laatste Eer' te Noordlaren. De jaarverslagen van zowel de secretaris als van de penningmeester geven een gedetailleerd inzicht in het reilen en zeilen van de vereniging. Zij is opgericht in 1909 en officieel per 1 januari 1990 opgegaan in de begrafenisvereniging te Zuidlaren. De notulenboeken vanaf 1909 tot 1963 zijn onvindbaar helaas, waardoor niet is na te gaan wie de oprichters zijn geweest. In 1964 is de heer A.L. Bolhuis voorzitter maar hij stopt in 1966. De heer H. Weites is secretaris en zal dit blijven tot 1990. Hij heeft dan 27 jaar deze functie bekleed. In de notulen en de jaarverslagen zijn een heel scala aan namen te lezen maar het gaat te ver om deze allemaal te noemen. Ditzelfde geldt voor de leden van de kascommissie.

Als uitvaartverzorger heb ik al de heer A. Schut genoemd maar in het jaarverslag van 1964 wordt vermeld dat de heer Honebeek stopt en wordt opgevolgd door de heer Froentjes die dit blijft doen tot 1973. Daarna neemt de heer Esschendal uit Zuidlaren dit werk over. Bij zijn afscheid als voorganger bij de begrafenisvereniging ontvangt de heer Honebeek een wandelstok.

Met de vereniging in Zuidlaren is een vorm van samenwerking voor de inzet van dragers want in Noordlaren stellen zich daar te weinig mensen voor beschikbaar. Gebruikelijk was om 8 dragers in te zetten bij een begrafenis; dat aantal wordt in 1973 terug gebracht naar 6 en in 1978 naar 4 personen. Ook de beloning van de dragers

De heer Hulzebos luidt de klok in Noordlaren (foto Persfotobureau D. van der Veen voor Harener Weekblad)

Vrijwilligers aan het werk op de begraafplaats te Noordlaren (foto Jan Buwalda voor het Harener Weekblad)

wordt regelmatig aangepast. In 1976 is er een drager die zelfs fl. 35,00 wil ontvangen, terwijl het geldende tarief op dat moment slechts fl. 12,00 is. Deze verhogingen worden mede veroorzaakt door het feit dat de dragers van de vereniging Zuidlaren meer krijgen en er wordt tijdens het werk uiteraard wel eens van gedachten gewisseld.

De begraafplaats in Noordlaren is eigendom van de kerk in Noordlaren. Deze is ook verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud. Het is beter om van een kerkhof te spreken dan van een begraafplaats. De begrafenisvereniging onderhoudt nauwe banden met de kerk. Jaarlijks stelt de begrafenisvereniging een bedrag van fl. 300.- beschikbaar voor het onderhoud van het kerkhof. Maar dat onderhoud laat soms te wensen over. De penningmeester wordt wat zuiniger door slechts een deel van het afgesproken bedrag te betalen. In het kerkblad wordt gevraagd naar vrijwilligers voor het onderhoud van het kerkhof en voor het luiden van de klok. In 1977 stopt de heer Hulzebos na 20 jaar als klokkenluider, zijn opvolger de heer Klok houdt het slechts een jaar vol; Jan Abbring wordt de nieuwe klokkenluider, hij wordt in 1984 opgevolgd door de heer F. Eisses.

Tijdens een begrafenis komen er wel eens wensen of veranderingen aan de orde. Deze wensen komen via de begrafenisvereniging weer terecht bij het kerkbestuur. Zo komt er een tafel waarop het condoleanceregister kan liggen. De dragers krijgen een bankje waar ze hun hoeden op kunnen leggen als ze bij het graf staan om de kist te laten dalen. Dit wordt gedaan met behulp van touwen. In 1976 wordt er waterleiding aangelegd naar het kerkhof. De sleuf is gegraven door de inwoners van Noordlaren. In datzelfde jaar wordt in de algemene ledenvergadering gevraagd waarom de voorganger geen steek meer draagt. Het antwoord is simpel, het is niet meer van deze tijd en veel begrafenisverenigingen hebben het gebruik ervan ook al afgeschaft.

Opbaring van een overledene gebeurde altijd thuis. Een

daarvoor geschikte kamer werd ingericht als rouwkamer. De vereniging en/of de voorganger hadden hiervoor materiaal voorhanden. In 1980 gaan er in Noordlaren stemmen op om in De Hoeksteen een opbaringsruimte te maken.

Het ledenaantal schommelt rond de 200 personen. Er wonen relatief weinig jonge gezinnen in Noordlaren waardoor er vergrijzing dreigt. Dit is ook te merken aan het aantal overleden leden. In de jaren '60 waren dit gemiddeld 5 leden, dat loopt op tot 8 leden in de jaren '80. Een piek doet zich voor in 1986 als er 15 leden overlijden. In ieder jaarverslag worden de namen van de overleden leden genoemd. De tegemoetkoming in de kosten van een uitvaart, voornamelijk begrafenissen bedraagt in de jaren '60 fl. 200.- en loopt op tot bijna fl. 800.- in de jaren '70. De werkelijke kosten liggen uiteraard hoger.

De jaarverslagen van de laatste tien jaar van het bestaan van de vereniging geven inzicht in de verandering van het uitvaartwezen dat begon als 'noaberhulp' en daarna meer en meer zakelijk wordt. Kenmerken hiervan zijn de aansluiting bij een provinciale koepelorganisatie, verzekeringen voor ziek personeel en samenwerking met commerciële uitvaartverzekeraars. Zelfs een inschrijving bij de Kamer van Koophandel wordt een verplichting evenals aansluiting bij een brancheorganisatie.

De financiële situatie van de begrafenisvereniging is niet

slecht, de vereniging zou nog jaren kunnen voortbestaan maar het is de vergrijzing die een rol gaat spelen. De bestuurlijke continuïteit komt daardoor in het gedrang. Als er geen jonge nieuwe leden worden ingeschreven, zal het zittende bestuur maatregelen voor een overname moeten gaan nemen. De aangewezen vereniging hiervoor is die van Zuidlaren die er in eerste instantie niet voor voelt een vergrijsde organisatie over te nemen. Echter door bemiddeling van een uitvaartverzekeraar waarmee de vereniging te Zuidlaren samenwerkt, worden beide verenigingen per 1 januari 1990 samengevoegd. De heer Weites zal Noordlaren vertegenwoordigen in het bestuur van de vereniging in Zuidlaren. Helaas komt er na 80 jaar een einde aan een niet onbelangrijke organisatie in Noordlaren.

Het volledige reglement op de Nabuurschappen en Nabuurpligten, vastgesteld op 26 november 1855, is te raadplegen op www.oldgo.nl => publicaties => bronbewerkingen => nr. 16 verordeningen en reglementen

Nieuwe uitgave in de Harener Historische reeks

Dit najaar zal een nieuwe uitgave verschijnen in de Harener Historische Reeks. Het wordt nummer 22. Aanleiding voor deze uitgave is het 150-jarig bestaan van de begraafplaats te Noordlaren. De Stichting Harener Historische Commissie geeft het boek uit in samenwerking met het College van Kerkrentmeesters van de PKN-gemeente Noordlaren-Glimmen. Schrijver is ons lid Friso Bavinck.

Friso Bavinck is Neerlandicus en geen historicus en dat is duidelijk terug te zien in de inhoud van het boek. Naast een historische rode draad van 150 jaar staan in het boek prachtige verhalen van mensen, die op enigerlei wijze betrokken zijn bij het kerkhof, zoals de grafdelver Martinus Tuik, groenbeheerder Wim Kastelijn, Willy van Delden, die nu en dan optreedt als koetsier van de rouwkoets, en kerkrentmeester Bernard van de Beek met zijn

vrouw Truida Harms.

Daarnaast is er veel aandacht voor bekende personen, die op de begraafplaats begraven zijn, zoals Johan Fabricius, de schrijver van 'De Scheepjongens van Bontekoe', Theo Niemeijer van de tabak, orgelbouwer Van

Oeckelen, violist Robert Bebendererde, Marie Kamphuis, de grande dame van het maatschappelijk werk, Marijke de Bruijne, ook wel beschreven als 'de vrouwelijke Huub Oosterhuis', en onderwijzman Menno Steenhuis.

Bekende families met oude roots in Noordlaren en waarvan de graven zowel op de nieuwe begraafplaats als op de oude bij de kerk te vinden zijn, zoals de families Veldman, Hoenderken, Hooiveld en Kloots, ontbreken in het boek niet.

Een bijzonder boek, dat bijvoorbeeld door de vermelding van de teksten en symbolen op de graven, een soms ontroerende inkijk geeft in het lief en het leed van een dorpsgemeenschap.

De verschijning van het boek is gepland in de maand september 2021. De prijs zal €13,50 bedragen. De afbeelding van de voorzijde is van een dummy met gebruikmaking van een foto van Saskia de Boer.

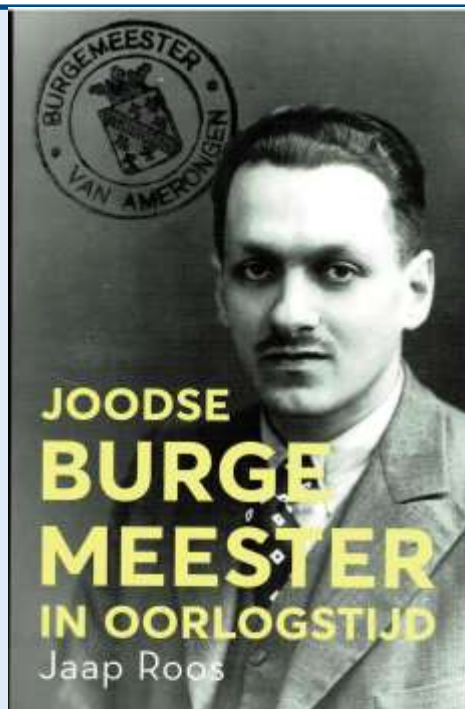
Onderduik in Haren

Mevrouw José Geling maakte ons attent op het boek 'Joodse burgemeester in oorlogstijd' van de auteur Jaap Roos. Het boek beschrijft de oorlogservaringen van Abraham en Rosalie Roos en hun twee kinderen. Het zwaartepunt ligt bij de vader, die er in slaagt een valse identiteit aan te nemen en in die hoedanigheid zelfs een soort burgemeester van Amerongen wordt.

Zoon Jaap, de schrijver van het boek, komt uiteindelijk als onderduiker terecht bij Johannes en Lutgerdina Lacoste en hun dochter Martha aan de Meerweg 54 in Haren. Dat is de Ha-

rense dimensie aan dit boek. Tot aan de dood van Martha Lacoste (1911-1999) is Jaap zijn 'tweede moeder' trouw gebleven.

De heer Jaap Roos is bereid een lezing te verzorgen over zijn Harense oorlogservaringen. Het bestuur van Old Go wil zo'n lezing graag organiseren, zodra de omstandigheden dat mogelijk maken. Wellicht is het onderwerp dan door inbreng van anderen te verbreden tot 'onderduikervaringen' in Haren. Een onderwerp waar eigenlijk maar weinig over bekend is. Ook niet van joodse onderduikers. Heeft u suggesties, geef die dan door via info@oldgo.nl

Vereniging voor Volksvermaken

Het komt regelmatig voor, dat men zich bij Old Go meldt met oude foto's of familiestukken. Zo benaderde mevrouw Emmy Bol uit Usquert ons met een document, waarin haar grootvader Johannes Rottinghuis wordt benoemd tot lid van verdienste van de Vereniging voor Volksvermaken te Haren.

Dat bericht deed ons even fronsen. Een Vereniging voor Volksvermaken in Haren? We kennen wel de gelijknamige vereniging in Groningen, die daar de festiviteiten rond 28 augustus en de intocht van Sinterklaas organiseert. Maar van een dergelijke vereniging in Haren hadden we nog nooit gehoord. We zijn dus op onderzoek uit gegaan. Het blijkt, dat de Harense Vereniging voor Volksvermaken in maart 1946 wordt opgericht als nevenorganisatie van de Oranjevereniging om op ruime basis volksfeesten te organiseren. De heer Rottinghuis is een van de oprichters en de eerste voorzitter (tot februari 1949).

Op 27 maart 1946 telt de vereniging 400 leden. Per 1 januari 1947 zijn dat er maar liefst 1200. De vereniging is daarmee een van de grootste, die Haren ooit gekend heeft. Twee jaar later

is het ledental gedaald naar ruim 1000.

In de jaarvergadering op 21 februari 1949 wordt besloten om alles in het eigen dorp te kopen (nu met Corona weer een actueel thema). Ook zegt de voorzitter toe, dat bij muzikale rondgangen de afgelegen buurten niet zullen worden vergeten.

Het eerste lustrum wordt gevierd in april 1951 in café Bolhuis te Harenmolen. De voorzitter geeft daarbij nog eens aan, dat de vereniging tot doel heeft 'te komen tot een veredeling van het volksvermaak'.

Begin jaren '50 organiseert de vereniging activiteiten als een kinderfeest, een vliegerfestijn, een oriënteringsrit, een wielerronde op het parcours Emmalaan-Wilhelminalaan-Westerse Drift, muziekkuitvoeringen en een feestavond in de GDS-garage. De oriënteringsrit, die wordt georganiseerd in samenwerking met de heer H. Frima van de motorclub Haren is zo'n succes, dat de prijsuitreiking in twee zalen plaats moet vinden. De GDS-garage aan de Westerse Drift (ter plaats waar nu de Van Boendalestraat is) is in de jaren na de oorlog de grootste overdekte ruimte in Haren en wordt daarom regelmatig gebruikt voor het houden van feesten.

Maar dan in 1957 is het gebeurd. De vereniging wordt opgeheven. Het bestuur ziet geen draagvlak meer, omdat er "moeilijkheden waren ontstaan ten aanzien van samenwerking met bepaalde groeperingen".

De heer Rottinghuis heeft het einde van de mede door hem opgerichte vereniging niet meer mee gemaakt. Hij overleed op 6 februari 1954 in zijn woning aan de Westerse Drift 17 (in de nummering tot 1953 was dit nummer 21). Behalve in de Vereniging van Volksvermaken was de heer Rottinghuis ook actief als secretaris van de afdeling Haren van Beatrixoord. Zijn beroep was handelsreiziger.

In de voetsporen van Klaas Vijfschagt (deel 1)

In september 2020 ontving het bestuur van Old Go een bericht van mevrouw Jolanta Kortenkool-Vijfschagt. Zij zocht gegevens over haar grootvader Klaas Vijfschagt, die van 1911 tot circa 1923 in Onnen en Haren heeft gewoond. We konden haar van redelijk wat informatie voorzien, maar het bleef allemaal wat fragmentarisch. "Er zit wel een artikel in voor Harens Old Goud" was de conclusie, en vervolgens werd in mijn richting gekeken. Ik ben die uitdaging aangegaan en met het onderstaande resultaat. Het is geen samenhangend verhaal geworden. De enige rode draad zijn de voetsporen van Klaas Vijfschagt, waarbij ik mij wel enige zijsprongen en toelichtingen veroorloof. Hier en daar ontbreken nog wat gegevens, maar er ontstaat wel een aardig beeld van de 'booming-business' in de woningbouw in Haren rond 1920. Een wereld met uiteindelijk weinig winnaars en veel verliezers. Vijfschagt behoorde tot die laatste categorie. Door de Corona was het niet mogelijk aanvullend archiefonderzoek te doen. Uiteraard heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de door mevrouw Jolanta Kortenkool verstrekte informatie. Al schrijvende is het verhaal behoorlijk uitgedijd. Om die reden is gekozen voor publicatie in twee afleveringen.

Door Eppo van Koldam

Directeur zuivelfabriek Onnen

Klaas Vijfschagt wordt geboren op 5 maart 1884 in Grolloo. In 1905 wordt hij assistent-directeur van twee Coöperatieve Stoomzuivelfabrieken, in het Drentse Dalen en in het Groningse Hellum. In 1909 wordt hij directeur van de zuivelfabriek te Rouveen en vervolgens in 1910 van die te Hoogersmilde. Hier krijgt hij een relatie met de dochter van een van de oprichters van de fabriek, Trijntje Radsma. Maar ook in Hoogersmilde blijft Vijfschagt niet lang. Op 3 oktober 1911 staat in het Nieuwsblad van het Noorden de volgende advertentie: "Aan de Stoom-Zuivelfabriek en Korenmalerij De Hoop te Onnen wordt gevraagd tegen 1 november a.s.: een directeur op een salaris van f.700,- plus vrije woning. Sollicitaties worden ingewacht voor 16 oct. a.s. bij den voorzitter J.H. Breeman. Namens het be-

Zuivelfabriek met dienstwoning aan de Dorpsweg te Onnen (overgenomen uit R. Siekmans, Onnen tot 2000)

stuur: J.V. Jansen, secretaris". Vijfschagt solliciteert en hij wordt uit 50 sollicitanten verkozen. Eind 1911 komt hij naar Onnen. Eerst trouwt hij op 21 december 1911 te Smilde met 'zijn' Trijntje. Hij gaat wonen in de woning naast de fabriek.

De fabriek wordt in 1899 opgericht als een coöperatie van de boeren in Onnen. In Haren, Noordlaren en Glimmen ontstaan in dezelfde periode vergelijkbare fabrieken. De fabriek stond aan de Dorpsweg op de hoek van de Hooiveldsteeg. De directeurswoning stond naast de fabriek en werd in 1927 bij de fabriek getrokken. De toenmalige directeur ging tegenover de fabriek wonen. De directeurswoning moet dus niet worden verward met de later door Campina gebouwde dienstwoning Dorpsweg 30. In 1986 is de fabriek, die toen in gebruik was als meubelloods, afgebroken en vervangen door woningbouw.

Vijfschagt wordt eigenaar van de fabriek

De exacte aanleiding heb ik niet kunnen achterhalen, maar in 1916 is het gedaan met de coöperatieve formule voor de exploitatie van de fabriek te Onnen. Op woensdag 12 april 1916 wordt de "in volle werking zijnde stoom zuivelfabriek en korenmaalterij 'De Hoop' gevestigd te Onnen, met daarnaast gelegen directeurswoning" te koop aangeboden op een publieke veiling in café Holtman (later bekend als café Ottens) te Onnen. Vijfschagt koopt de fabriek met alles wat daarbij hoort voor f.10.250,-. Hij is vanaf dat moment dus directeur-eigenaar.

Speculant in onroerend goed

Lang blijft Vijfschagt niet aan als directeur-eigenaar van de fabriek te Onnen. Op 7 februari 1918 wordt tijdens een vergadering van de melkleveranciers in het genoemde café Holtman meegedeeld, dat Vijfschagt de fabriek heeft verkocht aan een 'combinatie van Leeuwarder heeren'. De heer P.E. Hooiveld bedankt Vijfschagt voor de zeer aangename wijze waarop hij, eerst als directeur der coöperatie en daarna als speculant, de belangen der boeren heeft behartigd. Vijfschagt treedt vervolgens toe tot een informele club van speculanten en makelaars in de regio Groningen/Haren. Makelaars in de vorm zoals wij die nu kennen zijn er in die tijd nog niet of nauwelijks. De meeste verkopen van onroerend goed vinden plaats op publieke veilingen onder leiding van een notaris. Mensen zoals Vijfschagt kopen onroerend goed en proberen het dan weer met winst te verkopen. Dat kan door het aangekochte object te splitsen in een aantal bouwterreinen, eventueel na afbraak van de oude opstal, of door zelf woningen te bouwen en die te verkopen.

Voor de gemeente Haren heb ik naar mijn gevoel een compleet beeld kunnen krijgen van de woningen en per-

celen, waarvan Vijfschagt eigenaar is geweest. Het inzicht voor de gemeente Groningen is onvolledig en gebaseerd op vermeldingen in advertenties in het Nieuwsblad van het Noorden (geraadpleegd via Delpher.nl). Bij de doorverkoop van panden ging het er soms 'heftig' aan toe. Het is geen uitzondering, dat een pand drie of vier keer in een jaar van eigenaar wisselde. Ook zal blijken, dat het optreden van Vijfschagt als speculant van korte duur is geweest. De eerste vermeldingen van Vijfschagt als koper van onroerend goed dateren al van voor de afscheidsbijeenkomst in Onnen. Op 30 november 1917 koopt hij een perceel hakbos, bij 'Het Veentje', gelegen op de Onneres aan de huidige Dalweg (zie rood omkaderd op de kaart)

en op 7 januari 1918 een winkelbehuizing aan de Ebbingestraat en het achter deze behuizing gelegen pakhuis 'Hunsingo' aan het Gedempte Boterdiep te Groningen. Het perceel hakbos verkoopt hij in 1921 aan Take Horst uit Westerbroek. Wat zijn bedoeling was met deze aankoop is niet duidelijk. Mogelijk wilde hij op het perceel een woning bouwen, zoals hij wel deed met een perceel aan de Appelbergenweg.

Vertrek uit Onnen

Uiteraard moet Vijfschagt na de verkoop van de fabriek de directeurswoning in Onnen verlaten. Hij koopt de woning, die in het Nieuwsblad van het Noorden van 2 april 1918 als volgt wordt omschreven: "eene villa met grooten tuin, staande en gelegen aan den Rijkstraatweg te

Haren, Wijk A nr 134". Verkoper van de woning is Dr. J. Niemeijer, de rector van het gymnasium te Groningen, die overigens slechts een paar maanden eigenaar is geweest. In de huidige nummering gaat het om de woning Rijkstraatweg 289 te Haren. Het staat vast, dat Vijfschagt hier met zijn gezin enige tijd heeft gewoond. Toevallig kwam in het vorig nummer van Harens Old Goud een latere eigenaar/bewoner van deze woning ter sprake: oorlogsslachtoffer Wildrik Jan Bos. De basis van de woning Rijkstraatweg 289 is een in 1902 gebouwde woning door de kweker Anne Jans Vos. Na 1910 is het perceel, dat in een ver verleden behoorde tot de eigendommen van klooster Yesse te Essen, verdeeld in een groot aantal kavels en is hier een rijtje dicht op elkaar staande witgepleisterde woningen ontstaan.

Westerse Drift 1 en Meerweg 66 tot en met 72 te Haren

Op 8 april 1918 bieden de heer en mevrouw H.W. Hemmes-Tonkens te Haren en mej. R. van Hemmen te Finsterwolde in het hotel café-restaurant La Promenade (nu villa Aaf) aan de Rijkstraatweg een groot aantal percelen te koop aan. Daartoe behoren onder andere het genoemde pand La Promenade en een drietal bouwterreinen aan de Westerse Drift. Dit behoeft enige toelichting. De gronden aan de Westerse Drift (huidige nummers 1 en 3) zijn eind 19e eeuw eigendom van de familie Van Hemmen. In 1889 wordt op deze gronden een boerderijtje gebouwd, dat later vooral bekend zal worden als het 'boerderijtje van Vels' (het boerderijtje staat op de voorpagina van het boek 'Rondom het haventje in Haren', zie Harens Old Goud 2020 nr 2, pag. 11). Jan van Hemmen jr. koopt het boerderijtje omstreeks 1898 van zijn tante Fennechien van Hemmen-Leenders. Jan is dan inmiddels getrouwd met Fenna Tonkens. In 1904 maakt Jan van Hemmen een carrièreswitch naar de horeca en betreft het nieuw gebouwde hotel café-restaurant La Promenade. De eigendommen aan de Westerse Drift biedt hij dan te koop aan.

Vogelvluchtopname van de woningen Rijkstraatweg 277 tm 297 te Haren met bij de rode pijl de woning Rijkstraatweg 289

Het boerderijtje wordt inderdaad verkocht, maar het ten noorden daarvan gelegen perceel niet. In 1905 wordt Jan van Hemmen in zijn café zo ernstig mishandeld door een paar lastige klanten, dat hij aan de gevolgen daarvan overlijdt. Zijn weduwe hertrouwt in 1911 met Hemmo Wilhelmus Hemmes. Vandaar dat het Fenna Tonkens en haar tweede echtgenoot alsmede dochter Roelina uit haar eerste huwelijk zijn, die in 1918 een nieuwe poging wagen om het perceel aan de Westerse Drift te verkopen. Niet uitgesloten is, dat het echtpaar Hemmes-Tonkens geld nodig heeft voor de financiering van de nieuwe woning, die zij laten bouwen in het Julianapark (nu Rijksstraatweg 226B).

Koper van een van de bouwterreinen aan de Westerse Drift is Klaas Vijfschagt. Hij betaalt er f.1.000,- voor. De andere kopers zijn Jacob van Hamelen, directeur van de zuivelfabriek in Haren, en bakker Derk Kapinga. Met de bouw van woningen vlot het echter niet erg. Na een paar jaar lukt het Vijfschagt om samen met makelaar Reintje Vos uit Groningen het volledige terrein in handen te krijgen. Zij kiezen dan bij een verdere uitwerking van hun bouwplannen niet voor een oriëntatie op de Westerse Drift, maar op de toen nog Kunstweg Haren-Paterswolde geheten Meerweg. Het kaartje laat de situatie zien in 1922. Het perceel van Vijfschagt en Vos is genummerd K 4417. Duidelijk is ook te zien, dat de in 1906/1907 nieuw aangelegde Kunstweg langs de boerderij van Holstein (K 3729) is 'gefrunnikt'. Eind 1921 krijgt Vijfschagt het gehele bouwperceel alleen in handen. Ik neem aan door een uitruil met Vos, waardoor deze de beschikking krijgt over het bouwperceel Rijksstraatweg 200/202 (zie verderop). Vijfschagt vindt dan voor de verdere ontwikkeling een partner in architect Meindert Gerben Eelkema. In december 1921 krijgen zij vergunning voor de bouw van de woningen Westerse Drift 1 en Meerweg 66 tot en met 72 (zie voor deze en andere nog te noemen panden ontworpen door M.G. Eelkema het door Hermien Noordhoff opgestelde complete foto-overzicht van door hem ontworpen panden onder 'foto's' op www.oldgo.nl). Uiteindelijk worden de woningen aan de Meerweg verkocht in 1923 en 1924. Daarmee kreeg dit project een veel te lange doorlooptijd. Zelfs zoveel te lang, dat Vijfschagt het einde niet meer heeft mee gemaakt, maar daarover later meer.

Rijksstraatweg 245 te Haren

Het Nieuwsblad van het Noorden van 14 februari 1919 meldt de volgende verkoop in Haren: "Ten overstaan van den heer J. Offerhaus Wzn, notaris te Groningen, werd gisteravond in het café Suurd alhier, ten verzoeken van den heer S.M. Luitjens, te Groningen, publiek verkocht: villa 'Honk' met tuin, groot 15.40 A. aan den Rijksweg ten Z. van het dorp voor f.11.600,- aan den heer K. Vijfschagt alhier". Naast het huis ligt nog een bouwterrein (nu Rijksstraatweg 247), maar dat koopt Vijfschagt niet. Villa Honk is in 1916 gebouwd door Tiddo Vrucht. De kavels Rijksstraatweg 245 en 247 behoren aanvankelijk als tuin bij

Kadastrale kaart uit 1922. Met rechts naar boven lopend de Westerse Drift en links van onder naar boven de Kunstweg en de Havenstraat (nu beide Meerweg). In blauw het vaartje en de haven (nu terrein gemeentewerken)

Links op de voorgrond de woningen Meerweg 66 tm 72

De situatie Westerse Drift/Meerweg op een luchtfoto. De Korte Dreef is er nog niet en de boerderij van Holstein staat er nog

het huis de Merel (Rijksstraatweg 249). Dit huis is gebouwd in 1911. Vijfschagt lijkt slechts een schakel in een keten van elkaar snel opvolgende eigenaren van Rijksstraatweg 245. Na Vijfschagt volgen binnen twee jaar Jacob Leutscher, Gerrit Rademaker, Hommo Huisman en Engel Brugger Dinkla. De laatste is een 'blijver'. Dinkla, een gepensioneerde landbouwer uit Bellingwolde, woont hier ruim 30 jaar. Van 1934 tot 1942 maakt hij voor de Vrijheidsbond deel uit van de gemeenteraad. Voor een foto verwijs ik naar Rijksstraatweg 239 verderop in dit verhaal.

Rijksstraatweg 217 te Haren

Tot 1918 exploiteert de familie Koops een boerderij op het (huidig) adres Rijksstraatweg 217 te Haren. In 1912 bouwt Roelof Koops een burgerwoning naast de boerderij, de huidige woning Rijksstraatweg 219. Zoon Willem Koops komt dan met zijn gezin op de boerderij te wonen. In 1918 wordt de familie zwaar getroffen door de Spaanse griep. Zowel Roelof als Willem Koops overlijden en voorts ook nog Renske Brink, de vrouw van Willem, en hun dochtertje Roelina. Er is geen basis meer om met de boerderij verder te gaan. Het gehele complex aan de Rijksstraatweg en de daarachter gelegen landerijen wordt verkocht. Dat gebeurt aan vier personen. Net als in vergelijkbare gevallen worden percelen snel doorverkocht. Zo verwerft Vijfschagt in 1918 het perceel waarop de boerderij staat en het daarachter gelegen erf. Dus ongeveer het terrein van de huidige Rabobank en de woning Emmalaan 4. Vijfschagt ziet hier kansen voor de bouw van woningen. Daar adverteert hij ook mee in het Nieuwsblad van het Noorden van 25 februari 1919: "Te koop, renteniersbehuizing en bouwterreinen. Eén bouwterrein groot bijna 63 are tegenover het Villapark Haren. Te bevragen bij den eigenaar K. Vijfschagt, Haren. Geen tussenpersonen." Met de verkoop wil het echter niet zo vlotten en de gemeente werkt ook niet erg mee, omdat men liever geen concurrentie ziet met de terreinen die de gemeente in het villapark (het Julianapark) in exploitatie heeft. Teleurgesteld verkoopt Vijfschagt zijn perceel weer. Het zal nog ruim 10 jaar duren voordat de boerderij van Koops wordt afgebroken en de woningbouw aan de Emmalaan en de Wilhelminalaan wordt gerealiseerd.

De boerderij Rijksstraatweg 217 vlak voor de afbraak. De Emmalaan is al aangelegd

Rijksstraatweg 12 te Glimmen (Haaksbergen)

Begin 1919 komt er een einde aan de activiteit van de familie Van Oeckelen op het adres Rijksstraatweg 12 te Glimmen (huize Haaksbergen). Petrus van Oeckelen heeft zich hier in 1834 gevestigd en heeft hier een florerende orgelfabriek opgezet. Na het overlijden van Petrus in 1878 wordt het bedrijf voortgezet door zijn zonen Cornelis Alegondis en Antonius. Cornelis Alegondis woont op de door zijn vader later bijgebouwde woning Heemstede (Rijksstraatweg 20, door de latere eigenaar Egbert Reitsma omgedoopt tot Oeckelenhof) en Antonius op Haaksbergen. Cornelis Allegondis overlijdt in 1905 en Antonius

Huize Haaksbergen, Rijksstraatweg 12 te Glimmen met links daar achter het toenmalige restaurant Auberge le Grillon

in 1918. De weduwe van Cornelis Alegondis verkoopt het huis Haaksbergen dan aan een driemanschap: Klaas Vijfschagt, Willem Kamps en Hendrik van Dijken. Vijfschagt adverteert met het pand in het Nieuwsblad van het Noorden van 1 maart 1919: "Te koop of te huur aangeboden: de behuizing Haaksbergen te Harendermolen. Het perceel is in eens en bij gedeelten te huur. Zeer geschikt voor verschillende doeleinden. Te bevragen bij de heren: K. Vijfschagt te Haren en J. van der Molen, Piet Heinstraat 65 te Groningen". De reden voor de aankoop is waarschijnlijk niet het huis Haaksbergen zelf geweest, maar de mogelijkheid om op het oostelijk terrein woningen te bouwen. Hier worden in latere jaren naast de reeds bestaande woning Hoge Hereweg 9 de woningen Hoge Hereweg 11 en 11A gebouwd. Nog in het jaar van aankoop verkopen Vijfschagt en zijn kompanen het huis aan Stoffer Bos, een aannemer uit Groningen. Na diens overlijden in 1938 zal zijn weduwe hier nog wonen tot 1942.

Rijksstraatweg 198, 200 en 202 te Haren

Op 13 mei 1767 verkoopt Egberdijna Beerents, weduwe van Albartus Homan, haar behuizing met hof daar achter gelegen en het hofje voor de gevel aan de oostkant van de Straat in Haren aan Roelf van Streun en Geesijn Harms Holtkamp. De behuizing bestaat uit een voorkeuken, achterkamertje, koetshuis en winkel met al het winkelgoed, dat in de verkoopacte gedetailleerd wordt omschreven. De prijs bedraagt f.2.000,-. Deze vermelding maakt duidelijk, dat we hier te maken hebben met een van de oudste winkelpanden in de dorpskom van Haren. Bij Roelf van Streun en later zijn zoon Harm kon je terecht voor koffie en suiker, maar ook voor verf en olie. Via Harm Groenhoff, de kleinzoon van Harm van Streun, worden in 1894 diens schoonzusters Anna Meinardina en Luberta van Oosten, dochters van schoolmeester Lubertus van Oosten, door aankoop eigenaar van het pand. Na het overlijden van Anna Meinardina besluit Luberta tot verkoop.

Zoals de meeste oude panden in Haren stond ook het winkelpand van de Van Steuns met de lange zijde langs de weg. Een geliefd object voor de club van makelaars,

want in een dergelijke situatie kun je door afbraak veel meters bouwterrein langs de weg ontsluiten. Het lukt Klaas Vijfschagt het pand in 1919 te verwerven in samenwerking met notaris Scato Lohman. Lohman woont aan de Rijkstraatweg tegenover het pand en wil een vinger in de pap hebben bij de planontwikkeling. Voornamelijk is hij gefocust op het behoud van enig vrij uitzicht. Waarschijnlijk moet Vijfschagt dealen met Reintje Vos over het terrein op de hoek van de Westerse Drift en de Meerweg (zie boven). Zo komt in 1920 de volgende verdeling tot stand: Vijfschagt behoudt het bouwterrein voor een woning (Rijksstraatweg 198), Vos krijgt een ten zuiden daarvan gelegen bouwterrein voor een dubbele woning (Rijksstraatweg 200 en 202) en Lohman krijgt een strook grond ten zuiden van het terrein van Vos. Deze strook grond is tot in lengte van jaren onbebouwd gebleven en vormt nu de toegang tot het parkeerterrein Oldehof.

Klaas Vijfschagt krijgt begin 1921 een bouwvergunning voor de bouw van de woning met het huidige adres Rijksstraatweg 198. Het ontwerp is van de aannemers Hendrikus Schut en Jan Snijder uit Noordlaren. Ze hebben bij de bouwaanvraag een schets van de voorgevel gevoegd in kleur en dat is tamelijk uniek. Vijfschagt verkoopt de woning na gereedkoming aan Willem Meiborg. Tot 1951 blijft het pand een woning. Dat verandert in 1951 radicaal als Abraham Rodenburg het pand koopt. Hij sloopt het oude pand grotendeels en bouwt vervolgens het pand, zoals wij dat nu kennen als banketbakkerij Rodenburg. Vos bouwt op Rijksstraatweg 200 en 202 een dubbele woning naar een ontwerp van architect M.G. Eelkema. Momenteel zijn het cafetaria/restaurant Astoria en de kledingzaak de Heeren van Veelen hier gevestigd.

Voorgevel Rijksstraatweg 198 te Haren volgens bouwtekening anno 1921 van Henderikus Schut en Jan Snijder

Beeld van de Rijkstraatweg ca 1935. Rechts het grote huis van notaris Scato Lohman. Links op de voorgrond Rijksstraatweg 196 (nu Flashman) en direct daarnaast het door Vijfschagt gerealiseerde pand Rijksstraatweg 198 met de voorgevel conform de bouwtekening van Schut en Snijder

Terug naar Onnen

En dan lezen we in het Nieuwsblad van het Noorden van 11 september 1919 het volgende bericht uit Onnen: “Naar wij vernemen is de stoomzuivelfabriek alhier van de N.V. Caseus te Leeuwarden overgegaan in handen van den heer K. Vijfschagt te Haren”. Klaas Vijfschagt keert terug naar Onnen! De woning Rijksstraatweg 289 in Haren gaat blijkens een advertentie van 27 september 1919 in de verkoop: “Wegens vertrek, een eenvoudige villa met grooten tuin en veel vruchtboomen aan de Rijksstraatweg te Haren, tegenover de Tuchtsschool. Aanvaarding 1 Nov. Te bevragen bij den bewoner K. Vijfschagt, Haren”. Wat is hier aan de hand? De exacte aanleiding is niet duidelijk. De familie Vijfschagt weet, dat ‘opa Klaas’ nogal fors had geïnvesteerd in Russische (spoorweg) obligaties en na de Oktoberrevolutie van 1917 staakte de Russische Raad van Volkscommissarissen alle rente- en aflossingsbetalingen. Alle leningen die ‘door de regeringen der Russische bourgeoisie’ waren opgenomen of gegarandeerd, werden ongeldig verklaard. Bij Vijfschagt zal die klap hard zijn aangekomen en blijkbaar leverde het speculeren in onroerend goed niet voldoende op om het verlies te compenseren. In dezelfde periode probeert Vijfschagt ook eigendom te Groningen te gelde te maken. Nieuwsblad van het Noorden, 3 oktober 1919: “Te koop. Een pakhuis met 4 zolders, waarin een kantoor, staande Kattendiep te Groningen. Te bevragen bij K. Vijfschagt, Haren”.

Dus terug naar de oude professie en terug naar de directeurswoning aan de Dorpsweg in Onnen. Maar niet voor lang, want een jaar later verkoopt Vijfschagt de fabriek al weer aan Allardus Castelein en Harm Harsema. De familie Castelein zal vervolgens tot 1965 aan de fabriek verbonden blijven.

Wordt vervolgd.

Optocht

Als thema voor onze foto-pagina hebben we deze keer gekozen voor 'optocht'. Alle foto's zijn gemaakt voor het Harener Weekblad in de periode 1967-1997.

Fotopersbureau D. van der Veen; optocht in Glimmen

Fotopersbureau D. van der Veen; Feestelijke optocht Bloemkampschool

Fotopersbureau D. van der Veen; hand in hand door Haren

Fotopersbureau D. van der Veen; Koninginnedag 1976 Noordlaren

Fotopersbureau D. van der Veen; optocht in Haren

Foto Jan Buwalda; Intocht avondwandelvierdaagse juni 1988

Foto Jan Buwalda; optocht Palmpasen op de Hunnedal te Onnen in 1995

- *Onderhoud*
- *Reparatie*
- *Advies*
- *Verkoop*
- *Alle grote merken*
- *Gratis halen en brengen*
- *Al meer dan 75 jaar*

De Gazonmaaier Haren

Uw specialist in gazon-, zit- en robotmaaiers!

050-5345120 www.gazonmaaier.nl

Mokken LAMINEREN **CANVAS**
PRINT AFWERKING *Kleding*
STANSEN **DRUK**
Ontwerp **GEBORTE** **SIGN**
BANNERS **HUWELIJK**
INBINDEN

GVA

PRINT • DRUK • SIGN

G. VAN ARK | HAREN

KERKSTRAAT 32, HAREN | 050 - 534 74 47 | INFO@DRUKKERIJVANARK.NL